

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

XXXVIII

БЕРЕЗЕНЬ — 1987 — MARCH

№ 445

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
in Toronto, Ont., Canada

NOWI DNI
P.O.Box 130
ETOBOICOKE, ONT., CANADA
M9C 4V2

Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

1 YEAR SUBSCRIPTION — РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

CANADA: Can. dol. 20.00 кан. дол.
U.S.A.: U.S. dol. 18.00 амер. дол.

OVERSEAS — ЗАОКЕАНСЬКІ КРАЇНИ
U.S. dol. 18.00 амер. дол.
Avio — U.S. dol. 30.00 амер. дол.
or equivalent — або рівновартість

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

AUSTRALIA — АВСТРАЛІЯ:

Mr. Z. Steciuk, 10 Bates Court
Jacana 3047, Vic. Australia
Mr. A. Komar, 62 Cullford Ave.,
Klemzig 5087, S.A. Australia

GR. BRITAIN — ВЕЛ. БРИТАНІЯ:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

U.S.A. — СПОЛ. ШТ. АМЕРИКИ:

Чікаро і околиці:

Mr. D. Hrushetsky, 2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

Філадельфія і околиці:

Mr. S. Jewsevskyj, 420 Woodhaven Place,
Philadelphia, Pa. 19116, USA

Бостон і околиці:

Mrs. L. Dijak, 115 Connell Dr.
Stoughton, Mass., 02072, USA

CANADA — КАНАДА:

Тандер Бей:

Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

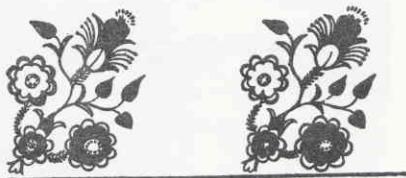
Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волиняк

Видає Спілка „НОВІ ДНІ“ з обм. відповідальністю
Мар'ян Дальний — головний редактор

Редколегія: Іл. Бондарчук, Тоня Горохович, Василь
Гришко, Дмитро Кислиця, Олексій Коновал

У ЦЮМОУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Іл. Бондарчук — НАД ДНІПРОМ МОІМ...	1
ПРИВІТ ТОБІ	3
Віталій Бендер — СМЕРТЬ ПОЕТА	4
Петро Одарченко — ШЕВЧЕНКО І МУЗИКА	7
Ярема Гоян — ШЕВЧЕНКІЯНА ВАСИЛЯ КАСІЯНА	7
Михайло Воскобійник — ПРОГРАМА ДІ СЬОГОДНІ	9
Провід Українських Націоналістів — ЗВЕРНЕННЯ	12
Докля Гуменна — СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТИ В. В. МІЯКОВСЬКОГО	13
Яків Менакір — НЕЗДАРНІ СПОРУДИ	14
Олександр Роїк — УКРАЇНСЬКА ПРАВОПИСНА ДИСКУСІЯ І КОНФЕРЕНЦІЯ	16
Микола Котляр — ПОСТУПОВЕ ПРОНИКНЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА...	19
Д. Ейдельман — „ЛЕТЮЧИЙ ГОЛЛЯНДЕЦЬ“	20
Нікель Сукманська — Людина ШУКАЄ ЕНЕРГІЮ	23
Т. Горохович — ДУХОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	25
А.Глинін — З СВІТУ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ	27
Д-р Павло Пундій — Д-Р ЯРОСЛАВ ЛОПАТИНСЬКИЙ	29
Клавдія Фольц — ВАЖЛИВЕ ЖІНОЧЕ ЗАСІДАННЯ (ГУМОРЕСКА)	29
Ф. Миколаєнко — ДЕ НАША НАЦІОНАЛЬНА ГОРДІСТЬ?	31
В. Хлівняк — ФЕДОТ МИХАЙЛОВИЧ ГОЛОВАШ	32

На першій сторінці обкладинки — Пам'ятник Великому Кобзареві в Харкові.

● Передруки і переклади дозволені за поданням джерела. ● Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції. ● Незамовлених матеріалів редакція не повертає. ● Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправлювати і скорочувати надіслані матеріали.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Іл. БОНДАРЧУК

НАД ДНІПРОМ МОЇМ...

Вічній пам'яті Великого Кобзаря
— Автор

Над Дніпром моїм, над Славутою
Скиглять чайки в надвечірній час
І стоїть замислений над кручею
Мовчазний, у бронзі, наш Тарас.

П'є веселка воду з того боку,
Де Дніпру ні краю, ні кінця,
А на кручу дітки синьоокі
Біль несуть у молодих серцях.

До Дідуся в гості йдуть малята
З квітами весняними в руках,
Там стоїть у нього біла хата
У плакучих вербах, у дубах.

Біля неї спить Кобзар в могилі...
А кругом — дніпровська синя даль.
Спочиває у безсмертній силі
Долі української Коваль.

Він кував її у Кос-Аралі,
В серці, за халовою ховав,
На Україну у своїй печалі
Думами у гості прилітав.

Він козацьку невгласиму славу
Словом полум'яним оспівав:
Як тремтіла із страху Варшава,
Гонта ляхів в Умані карав,

Як з Хортиці чайки гостроносі
Крізь пороги йшли в шалений плав,
А козак з ясиру русокосих
Полонянок втурка визволяв,

Як Петрові піdlі байстрючата
Предків наших брали на багнет —
І піднявся словом проти ката,
З кріпаків, розгніваний поет!

Про далеку ту козацьку славу,
Шабель блиск в кривавому бою,
Як йшли на вражі грізні лави
За Вітчизну зоряну свою

Козаки-відчайдухи у битву
Боронити волю й рідний край —

Слово Кобзареве, як молитву,
Правнуче, в чужині прочитай!
Землю ту полюбиш до загину,
Де горить Шевченкова зоря,
Бо немає другої України
І немає — другого Дніпра.

ПРИВІТ ТОВІ...

*Привіт тобі,
дитинство босоноге,
Що проймануло тут,
в оцім селі.*

*З чужих країв
приніс свою тривогу,
Любов одвічну,
тугу та жалі.
На греблі цій нераз
у дні далекі
Дививсь в вечірню
позолоту ріки.*

*Верталися
із вирію лелеки,
Летіли в вирій
молоді роки...
Тут млин стояв.*

*Тепер самі руїни,
Камінні брили,*

*шестерня в іржі.
Тепер, як і тоді,
прив'ялим сіном*

*Так п'янко пахне
звідти від межі,
Де над полями*

*стиглої пшеници
Дзвін-жайворон
схід сонця зустрічав,*

*I стежкою
під вечір молодиці
Мочить коноплі йшли*

*на панський став.
Згадки, мов рани,
не дають спокою...*

*А як забути
той тридцять третій рік?!*

*Як примиритись
з думою тяжкою*

Іде шукатъ
 цілющий серцю лік?
 За цим млином,
 під шум коліс заміліх,
 Ловили ми, голодні,
 окунців,
 Старий мірошник,
 дядько ще при силі,
 Зганяв на нас,
 свій наболілій гнів:
 — Якого біса лізеш
 під колеса?
 Ще втопишся, а я —
 держави отвіт!
 Ідіть собі на міліну,
 на плесо,
 Де глибини не більш,
 як по живіт!
 Та ти балакай —
 нам своє робити,
 Ми вже й багаття
 путнє розвели,
 На ньому бляха.
 От лише б вловити,
 Ми тут таки
 іх зараз би й спекли.

**

Стою, дивлюся...
 Згадую пройдешнє.
 Підходить хлопчик
 років дев'яти.
 — Добриден, дядьку!
 Мабуть не тутешній?
 Костюм на вас —
 такого не знайти.
 На хлопця глянув...
 мов би сам на себе
 I потекли нестримно
 по щоках
 Страчені сльози.
 У вечірнім небі
 Тривожний стогін
 танув по качках.
 Он там стояли
 човники рибалок,
 Нераз я крав їх
 в пізні вечори
 I ятері трусиш.
 А потім у причалок
 Їх гнав назад
 при ранішній зорі.
 Хоч був і битий,
 та в голодну хату
 Бувало, й торбу
 риби принесу —
 Бо що ж було робити
 в ту прокляту,
 Знеможену,
 осмертнену весну?

Сідає сонце
 в далину сліпучу,
 Позивно кличе
 в берегах нирець.
 Хотів би знати,
 де свій вік домучу,
 В якій землі
прийде мені кінець?
 А ось і вулиця,
 старенька хата,
 Де через сіни
 з іншими жили,
 Де незабутня
 вистраждана мати
 Варила юшку нам
 із бугили.
 Тут на грядках
 цибулі молодої
 В весняний ранок
 хлопчика знайшли,
 Через подвір'я
 У страшнім спокої
 До перелазу
 мовчки віднесли...

.....

Прокляття вам,
 петрові байстрючата!
 Як терпить світ вас
 на оцій землі?
 Прийде — прийде
 безжалісна відплата
 За людську кров
 і за людські болі.

**

А ось і школа.
 Здрастуй, незабутня!
 Старенькі вікна,
 вибитий поріг...
 В чужім краю,
 голубко первоутня,
 Про тебе пам'ять
 дорогу зберіг.
 Це тут я вперше
 літери виводив
 Та ма-мо, ма-мо,
 по складах читав,
 В штанцях на шлейках
 об старенькі сходи
 Я босі ноги
 до крові збивав.
 Ну що ж... — прощай вже,
 час мені в дорогу,
 Мабуть, ми більш
 не стрінемось в житті...
 Повис на ставом
 місяць круторогий
 I молиться
 вербичка в самоті.

Лютій, 23-го/86,

„НОВІ ДНІ“, березень 1987

СМЕРТЬ ПОЕТА

Розкисаючи від подихів перших березневих вітрів з півдня, сніг видавався покрапленим і брудним. Ген оподаль на вигірку сиротів вітряк, чомусь лише з трьома крилами, які застигли в позі, схожій на похилений хрест. „Що сталося з четвертим крилом?“, подумав він, витягнувшись на мокруму снігу та поволі віддихуючись від довгої перебіжки. По обидвох боках, також віддихуючись, лежали ланцюгом бійці. Зосереджений німецький вогонь зупинив наступ, прикліїв увесь батальйон до землі. Хтось кричав „Вести дружній вогонь!“, але нічого дружнього не виходило, всі й надалі хижо глипали повітря легенями, втолюючи кисневий голод після бігу.

Самітній вітряк розливав довкруги незрозумілу журу і своїм силою манив у відшуміле дитинство, викликав з мозку картини далеких весен. Тяжко дихаючи в сніг, він пригадав першу вчительку і свій перший вірш, яким вона була пріємно вражена. Вірш був про зиму — то було Його перше незалежне усвідомлення краси в природі.

Пеленою сніжною

Вкрилися поля...

Наступних рядків з пам'яті вигребти не зміг. „Не на добро це“, подумав. „До цих пір своїх власних віршів я ніколи не забував“. Напряг мізок, але наступний рядок не відтворювався. Пригадав, що досить намучився, підшукуючи риму до „сніжною“. Властиво, рим не бракувало, але втиснути їх в розмір рядка довго не вдавалося. „Маніжною“? Чи, може, „ближньою“? „Лижною“? Ага, пригадав — „ніжною“.

Пеленою сніжною

Вкрилися поля,

I ходою ніжною...

Густий рій куль засвистів над головою, а наступні черги дзьобали сніг спереду, в недолетах. Не підводячи голови, знову кинув зором на вітряк, який, здавалося, черпав наснагу з гомуна далеких літ. Десять там були німці, але де саме, угледіти не міг. Лише злива куль над головою, бруднастий сніг спереду та ще вітряк в задумі на вигірку.

Деякі бійці стріляли навпопад, але більшість, як і він сам, лежали непорушно і, мабуть, гасали думками там, поза пекельними межами війни. А вірші, тепер вже не його власні, спурухували з пам'яті один за другим і змушували уста вимовляти їх гарячим шепотом:

Поклонюся я низько житам:

Ви простіть мене, блудного сина...

Тична. Фальківський, Вороїний. Драй-Хмара, Сосюра, немов би опустивши з неба як ангели, тепер стояли довкола його розпластаної постаті і навипередки присоромлювали його, що він забуває свої власні вірші, а пам'ятає їхні. „У справжнього поета що не вірш, то шрам на душі, зни-

кати їм не дано“, хтось нібито голосно рік над холдним степом.

Навів на мушку знак тризуба...

Стривай, хто ридав, хто це мучився від допікань совіті за братовбивство? Здається, молодий Сосюра, ні? А як там у нього далі?

Але думку пошматувала голосна команда звідкись ззаду:

— Встати! Вперед! В атаку!

Де-не-де бійці зірвалися на ноги миттю і рвонули вперед. Але більшість підводилася обережно, нерішуче. А він, здавалося, лежав на снігу довше всіх. Тоді здушив долонями автомат і став на весь ріст, не випускаючи з зору трикристалого вітряка.

Раптом щось неначе впало на нього, щось ніби опекло його, всього, з ніг до голови. Ще відчув, що падає, але чи навзнак, чи обличчям в сніг — цей момент вже залишився чомусь поза свідомістю. Падаючи, дуже втразно чув чиюсь журну рецитацію:

Як упав же він з коня

Ta й на білій сніг...

Невже сам Тичина стоїть над ним і голосить своїми ранніми поезіями?

Ще ж як руку притулив

K серцю i к свому...

Чув давнє ридання Тичини, вчуваючись плач засніженого поля і склипування вітряка, але не зінав, що з ним діється. Де він? Чому раптом засіяв у всій величині Молочний Шлях? І чому зірки стрибають, ніби танцюють, гаснуть, тоді знову засвічуються, витворюючи дивний ляскіт, ніби хтось б'є дошкою по дощі? Може це сон?

Це сон, це сон, тільки сон! Не може бути такого, щоб Молочний Шлях враз зосередився у величезні сонце, яке закриває півнеба і з якого летять прямо в нього палаючі стріли, що опікають його груди, лоб, скроні...

Треба негайно ж прокинутися. Адже раніше він завжди легко розпізнавав, що отакі кошмарі — це лише сон. Миттю прокидався і вдоволено заспокоювався — хай йому, отаке верзеться...

То чому так тяжко прокинутися тепер? Він силкується, але сон продовжується. Куди ж поділося сонце? Чому навкруги така чорнота? І чому... Він... вже... не відчуває... себе самого?.. Чому він висить в чорній порожнечі нерухомо, безвагомо? І чи це йому хтось співчуває, чи наостатку кидає гіркою правдою:

Серце, серце, з твоїм вогнем —

I в бур'ян головою!...

В непроглядній чорноті і в крижаному холоді, що огортає його звідусіль, він нарешті примирюється, що вже ніколи, ніколи не прокинеться з цього сну, а отак нерухомо висітиме в безкінечній Вічності...

Петро ОДАРЧЕНКО

ШЕВЧЕНКО І МУЗИКА

(До 125-річчя з дня смерти Т. Шевченка)

Виняткове значення Т. Г. Шевченка в історії української літератури, в історії українського образотворчого мистецтва, в національному відродженні українського народу, в історії української музики, в українській національній і світовій культурі великою мірою залежало від шасливого поєдання багатьох талантів в особі геніяльного українського поета. Тарас Шевченко був не тільки великим поетом. Він був одночасно й великим майстром образотворчого мистецтва, художником, гравером, музично обдарованою людиною, талановитим співаком, фольклористом, археологом, мислителем. Ці властивості універсального генія відбилися в могутній поетичній творчості Шевченка, яка зайняла почесне місце у світовій літературі.

Словесну поетичну красу й надзвичайну музичну красу української народної пісні Шевченко сприйняв ще дитиною, коли рідна мати співала йому колискових пісень, коли дід його співав гайдамацьких пісень. З раннього дитинства полюбив Тарас рідну пісню. Вона супроводжувала його все життя — від колиски до могили. Українська народна пісня була для Шевченка єдиною втіхою в його житті, єдиною розрадою. Шевченко знав безліч пісень, не з книжок, не з записів іх, а безпосередньо з уст народу.

Маючи чудовий голос, Шевченко сам любив співати пісень і слухати як інші співають. Своїм співом. Шевченко чаравав слухачів. Особливо велике враження справив Шевченко на слухачів своїм співом на весіллі у П. Куліша. Ось як про це згадує П. Куліш:

„.... Ніхто ще не знав, що він (Шевченко) предивний, може найлучший співака народних пісень по всій Україні... Як у ту пору своєї житті співав Шевченко, а й надто як він співав у той вечір, такого або рівного йому співу не чув я ні на Україні, ні по столицях... Пісню за піснею співав наш соловей... І, скоро вмовкав, зараз його благали ще заспівати, а він співав і співав, людям на втіху, а собі самому ще й на більшу.“¹¹⁾

У своїх поетичних творах та в повістях Шевченко згадує багато українських народних пісень. У повісті „Близнята“ за розвитком сюжету Шевченко цитує понад двадцять українських пісень. Одночасно він висміює модні міщанські романси, популярні серед поміщиків, і протиставляє їм українську народну пісню.

У поетичній творчості Шевченка українська народна пісня мала надзвичайно велике значення. Великий вплив української народної пісні на творчість Шевченка позначився на темах, мотивах, образах, на поетичних засобах більшості його поетичних творів. Виняткову близькість поетичної творчості Шевченка до української народної пісні

відомий білоруський поет і літературознавець — дослідник поетичної майстерності великого українського поета — Максим Богданович схарактеризував такими словами: „Є зорі, які настільки близькі одна до одної і так рівно випромінюють своє світло, що здаються нам одним неподільним цілим. „Подвійними зорями“ звуть ці світила. Їхня доля стала долею музи Шевченка і української народної поезії: подвійною зорею сяють вони в світі мистецтв і краси.“¹²⁾

Шевченко у своїй поетичній творчості з великою майстерністю використав неоціненні скарби української народної пісні: її глибокий ідейний зміст, її морально-етичну красу, її неповторну музикальність і мелодійність.

Музична краса української народної пісні полонила великого поета, і він у своїй творчості з великим хистом і майстерністю надав своєму поетичному слову надзвичайної музичності. Музикальні слухові образи домінують уже в перших рядках першого поетичного твору Шевченка „Причинна“:

РЕВЕ та СТОГНЕ Дніпр широкий,
Сердитий вітер ЗАВИВА....

.....
Ще треті півні не СПІВАЛИ,
Ніхто ніде не ГОМОНІВ,
Сичі в гаю ПЕРЕКЛІКАЛИСЬ
Ta ясен раз у раз СКРИПІВ.

Аналізуючи ці рядки, Іван Франко пише: „У першій і останній парі рядків зібрано тут кілька сильних слухових образів: РЕВ великої ріки, СВІСТ і ВІТТЯ вітру, КРИК сичів, СКРИП дерева — все ефекти чисто музикальні й доступні для чисто музикального трактування.“¹³⁾

У цій самій баляді поет слуховими музикальними образами малює ранок на Україні:

ЗАЩЕБЕТАВ жайворонок,
Угору летючи;
ЗАКУВАЛА зозуленка,
На дубу сидючи.
ЗАЩЕБЕТАВ соловейко —
ПІШЛА ЛУНА гаєм;

.....
Пішов ШЕЛЕСТ по діброві,
ШЕПЧУТЬ густі лози...

„Поет, зовсім аналогічно до опису бурхливої ночі, і тут до змалювання погідного, тихого ранку, бере переважно слухові, музикальні образи... Такими звуковими, музикальними образами оперує Шевченко залюбки в одній з найкращих своїх поэм, у „Гамалії“, що вся є немов дзівнім погуком козацького геройства, відваги і енергії.“¹⁴⁾

Усі ці музикальні мотиви, звукові, слухові образи навіяні мелодійністю, звуковим ладом української народної пісні.

Звуковідтворення, звуконаслідування, звукова інструментовка, звукові повтори — асонанси, алітерації, властиві українській народній пісні, — широко використовує Шевченко у своїй поетичній творчості, створюючи на народній основі свої ори-

гінальні зразки звукопису. Поет звуками віршового твору передає і шелест осоки і дівочої коси, розчісаної гребенем:

Хто се, хто се по сім боці

Чеше косу? Хто се?

Хто се, хто се по тім боці

Рве на собі коси?

Хто се, хто се? — тихесенько

Спитає, повіє....

Усім відомі зразки близкучих алітерацій Шевченка:

Гармидер, галас, гам у гаї...

Або: Неначе ляля в льолі білій.

Або грізне повторення звуку Р:

За кРажу, за війну, за кРов,

Щоб бРатню кРов пРолити, пРосять

I потім в даР тобі пРиносять

З пожаRу вкРадений покРов.

За словами Максима Рильського, „Шевченко — один із найбільших у світі майстрів звукопису.“⁵⁾

Максим Рильський цілком слушно стверджив, що „Шевченко — поет, який сприймав світ насамперед музично“, що „провідна риса поезії Шевченка — музика, мелос, ритмічна могутність і метрична різноманітність.“⁶⁾ На думку М. Рильського, Шевченко „під час творення своїх поезій СПІВАВ їх собі в думці.“⁷⁾

Наспівність — як одну з найхарактерніших ознак поетичного стилю Шевченка — відзначав С. Людкевич у своїй розвідні „Про основну і значення співности в поезії Тараса Шевченка“ Цю розвідку надруковано 1901-1902 рр., у львівському часописі „Молода Україна“.

Шевченко не тільки зновував українські народні пісні, не тільки був музично обдарованою людиною, — він зновував також і музичні твори світових композиторів, із багатьма композиторами він був знайомий, зокрема з Глинкою М., з О. Даргомижським, М. Мусоргським, С. Гулак-Артемовським. Шевченко тонко розумів специфіку музичного мистецтва. Особисте знайомство з композиторами та з музикантами поширювало мистецькі обрії поета, давало йому можливість пізнавати світ музики, її специфічні особливості. Шевченко не тільки любив твори світових композиторів, не тільки захоплювався ними, а й глибоко розумів іх, розумів суть музичного мистецтва, сприймав ці твори не як аматор, а як справжній музикант-художник. У Петербурзі Шевченко відвідував концерти, оперні та балетні вистави. 1840 року Шевченко слухав у виконанні композитора М. Глинки уривки з його опери „Руслан і Людмила“. Шевченко високо оцінював музичну творчість Глинки. Моцарта і Бетговена Шевченко вважав геніальними композиторами.

Із захопленням він писав про могутні акорди ораторії І. Гайдна. У щоденнику Шевченка, в його повістях є багато цікавих висловлювань про світових композиторів та про їхні окремі твори. Ці висловлювання свідчать про високу музичну куль-

туру Шевченка і, як слушно зауважує П. Козицький, „дають підстави розглядати Шевченка як представника передової музичної інтелігенції того часу“⁸⁾.

Шевченко добре зновував музичні твори багатьох композиторів: „Прецізу“ Вебера, „Бурю“ та „Сон літньої ночі“ Мендельсона, „Норму“ Белліні, „Фенеллу“ Обера, „Пророка“ та „Гугенотів“ Мейєрбера, „Вільгельма Телля“ Россіні, квінтети і сонати Бетговена, „Реквієм“ і „Дон Жуана“ Моцарта, сerenadi Шуберта, твори Шопена та інших композиторів.

За словами П. Козицького, Шевченко „добре розумівся на стилістичних особливостях мистецтва Ліста, часто згадував імена кращих співаків, скрипалів і піяністів свого часу. Шевченко мав про них свою думку, виявляв глибоке розуміння та працільну оцінку їх виконавської майстерності“⁹⁾.

Образ талановитого скрипала й віолончеліста — кріпака зворушливо змалював Шевченко в повісті „Музика“. Цей кріпак-музика майстерно гармонізує просту мелодію народної пісні в складний інструментальний твір і грає твори світових композиторів: Бетговена, Моцарта, Шопена та ін., що під силу лише справжньому майстрству.

Музична обдарованість Шевченка, його глибоке відчуття музики, розуміння суті музичного мистецтва виявилися в майстерному описі бурі в повісті „Мандрівка з приємністю та й не без моралі“:

„Обрій потемнів і гучав, мов той сосновий бір. Через хвилину гучання стало гучнішим, а обрій темнішим. Минула ще хвилина — і я вже чув не якесь невиразне гучання, а страшний рик якогось чудовиська... Буря, немов мільйони незримих чудовиськ, ревіла на просторі. На фоні темних хмар виблискували зграями білі мартини, і на білих скелях низками, немов цікаві глядачі, посідали чорні баклани. Буря вже ревіла ніби тоном нижче й почала slabshati, як той стараний бас наприкінці Служби Божої. У густій і тихій октаві мені причулася смутно-тужлива мелодія нашої народної думи, „Думи про Олексія, пирятинського поповича“. Мелодія зробилась чутніша, слова виразніші і такі, нарешті виразні, що я міг вторувати співакові й голосом і словами.“

І я вторував ось які рядки:

На морі синьому, на камені білому

Ясний сокіл квилить-проквиляє

На синес море пильно поглядає,

З моря добичі виждає, виглядає.

Мелодія, якій я почав вторувати, переходить у речитатив і поволі стихає, мов безнадійний стогін страдника, що самотньо вмирає, нарешті й речитатив замовк.“

Відомий український музикознавець і композитор Пилип Козицький, цитуючи цей уривок, пише: „Що вражає в цьому опису? Адже це не просто висипана в яскравих барвах картина бурі, — це ж спражня програма для великого симфонічного твору, програма, яку написав мистець, що глибоко

відчуває музичні образи, динаміку й розвиток музичних ліній, їх тембри і реєстри. Так здатна писати тільки людина, яка знає і відчуває музичну форму, логіку розвитку музичних думок.”¹⁰⁾

Тарас Шевченко належить до числа наймузикальніших поетів не тільки України, а й усього світу. Поетичні твори Шевченка відзначаються своєю надзвичайною музичністю, музичністю поетичної лексики, художніх засобів, ритміки, музичністю усіх засобів версифікації, милозвучністю співу й слова.

Ця виняткова музикальність поезії Шевченка була основною причиною того, що не тільки композитори, а й численні представники простого народу стали класти на музику поезії Шевченка. Відомий український музикознавець Микола Гордійчук назначає:

„Шевченка не тільки читають — він належить до небагатьох поетів, творчість яких набула співаної форми побутування. Сам процес читання його віршів, сповнених емоційності, „заховано“ музичної інтонації і музичної образності, підсвідомо викликає бажання музично осмислити кожне слово, проспівати його”.¹¹⁾

Багато віршів Шевченка стали народними піснями. Майже половину віршів Шевченка покладено на десятки різних мелодій. До найпопулярніших пісень на слова Шевченка належать „Реве та стогне Дніпр широкий“ (автор мелодії Данило Крижанівський — 70 pp. XIX ст.), „Думи мої, думи мої“ (автор мелодії К. Борисюк), „Як умру, то поховайте“ (музику створив ще перед 1870 р. Полтаві Гордій Павлович Гладкий). „Заповіт“ із мелодією Г. Гладкого став справжнім національним гімном України. На слова „Заповіту“ композитори створили понад 60 музичних творів, зокрема кілька музичних творів великих форм: кантата С. Людкевича, поема Р. Глієра кантати Б. Лятошинського В. Барвінського, Л. Ревуцького та ін.

Славетний український композитор Микола Лисенко поклав на музику близько ста творів Шевченка, зокрема величні кантати „Б'ють пороги“, „Радуйся, ниво неполитая“. С. Людкевич написав на текст Шевченкового „Кавказу“ одноіменну кантату-симфонію для хору й симфонічної оркестри.

На слова Шевченка написали свої твори численні композитори: К. Стеценко, Я. Степовий, Ф. Колесса, Д. Січинський, А. Штогаренко, І. Шамо, О. Білаш, В. Кирейко, Г. Давидовський М. Леонович. А. Кос-Анатольський, Г. Хоткевич, П. Демуцький, Л. Ревуцький і багато, багато інших. Згадаймо ще опери „Катерина“ М. Аркаса, „Сотник“ і „Наймичка“ М. Верниківського, „Марина“ Г. Жуковського, „Тарас Шевченко“ Г. Майбороди, „Гайдамаки“ Ю. Мейтуса, В. Рибальченка, М. Тіца, „Поетова доля“ В. Йориша, балет „Лілея“ К. Данькевича, симфонічна поема „Лілея“ Г. Майбороди та ін.

На слова Шевченка створили свої композиції й неукраїнські композитори: М. Мусоргський, П.

Чайковський, О. Серов, С. Рахманінов, Р. Глієр, К. Альбрехт, К. Вільбоа, О. Дюбюк, Б. Левенсон, Б. Вельямінов, В. Гордеєв, В. Пасхало, О. Размадзе, О. Смендіаров, Р. Тохадзе, Г. Чкіквадзе та ін.

Сотні композиторів, надихнені музою геніяльного поета, написали близько тисячі музичних творів на слова Шевченка, на мотиви Шевченкової поезії, на слова поетів, які присвятили свої вірші Шевченкові, а також на теми життя й творчості Шевченка.

Поезія Шевченка стала джерелом надихнення для українських композиторів і для композиторів усього світу.

Про великий вплив поезії Шевченка на розвиток української музики писав відомий український музикознавець проф. А. Ольховський:

„Лише завдяки генієві Шевченка наша музична творчість піднеслась до вищих стадій свого розвитку... Завдяки поезії Шевченка в українській музиці стає відчутним подих сурового дисциплінуючого розуму й, одночасно, третміння глибокого й чутливого серця. З цими даними українська музика могла вже сміливо дивитись у майбутнє... Але виключною ролі досягне поезія Шевченка в творчості сучасників. Вона не лише сприяє розмахові їх творчої думки, породивши значну кількість творів великої форми й досконалої майстерності, але іноді є єдиною можливістю, через яку сучасні композитори дихають чистим повітрям творчих ілюзій.“¹²⁾

„Особливо приваблює увагу, — каже проф. А. Ольховський, — один із капітальних творів української музичної літератури, в якому сконцентрувалися найкращі риси української музики, її мелодична виразність, пісенні широти багатство метроритмічної та ладової будови — це „Кавказ“ Станіслава Людкевича, твір великого творчого дихання, написаний для хору, солістів та оркестри, що є прекрасним покажчиком сили Шевченкової поезії, яка відіграла таку незміrnу роль в художньому зростанні музики до вершин мистецької майстерності і творчої мудrosti.“¹²⁾

Так могутня поезія Шевченка, що з пісні вийшла, сама в пісню перетворилася й стала могутнім джерелом музичної творчості видатних українських і світових композиторів.

I ще довго, довго величні образи геніяльного українського поета, наймузикальнішого поета в світі, наснажуватимуть творчу силу українських і світових композиторів.

Джерела:

- 1) П. Куліш. **Твори**, т. 6, Львів, 1910, ст. 393.
- 2) М. А. Богданович. **Краса і сила**. „Украинская Жизнь“, кн. 2, 1914.
- 3) І. Франко. **Із секретів поетичної творчості**. К. 1969, ст. 131.
- 4) Там же, ст. 134.
- 5) М. Рильський. **Поетика Шевченка**. „Наукові Записки“, т. 2. Ак. Нauk УРСР, 1946. ст. 24.
- 6) М. Рильський. **Поезія Тараса Шевченка**. Зб. „Світова велич Шевченка“, т. 2. К., 1964, ст. 304.

ШЕВЧЕНКІЯНА ВАСИЛЯ КАСІЯНА

„Відколи пам'ятаю себе, мені було близьке й рідне ім'я Шевченка“, — так писав академік, народний художник Василь Касіян. Хліборобський син з села Микулинців на Івано-Франківщині, він своїм талантом прославив Україну і її народ.

Цікавий такий факт. Завжди, коли надходила весна, перші дні якої несуть свято народження Шевченка, художник надсилає своїм найближчим друзям вітальну листівочку — гравюру власної роботи з образом великого Тараса. І той, хто одержував цей весняний дарунок, з вдячністю приймав його як дарунок від серця, бо із серця художника ішов до людей образ Шевченка.

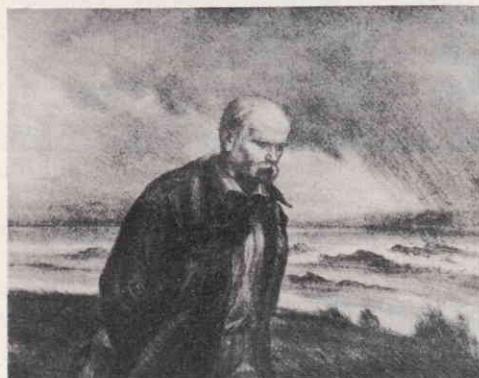
— Малим хлопцем я ще не міг усвідомити всієї величині Шевченка — казав якось у розмові Василь Касіян. — Однак, уже те, що Шевченкові портрети я бачив мало не в кожній хаті, а в моїй дитячій душі відлунювалися то ніжно-тужливі, то бентежно-грізні рядки його поезій, — все це відразу й назавжди полонило мою уяву.

Слово Шевченка освітило долю сільського хлопця на зорі життя і ростило в ньому любов до рідної землі, розмежованої тоді штучними кордонами. Тарасове слово входило у його душу із сторінок „Кобзаря“, вивченого напам'ять ще в школіярські літа, породило потяг до малювання.

Дев'ятнадцять минуло Василеві Касіяну, коли його втягнула у свій старший вир перша світова війна. Три роки провів у фронтових окопах, ходив в атаки, був поранений, а в останній день війни разом з 45-ю австро-угорською армією потрапив до італійського полону.

І ось у нелегких умовах концентраційного табору військовополонені різних національностей вшановували день народження Кобзаря. Окрасою свята стали портрети Шевченка роботи Василя Касіяна. Вони, як і перші ілюстрації художника, виконані в італійському полоні, розійшлися по всій Європі — іх забрали з собою додому, покидаючи табірні бараки, чехи, угорці, австрійці, німці, серби, хорвати, словаці.

Влітку 1920 року після полону Василь Касіян, прагнучи здійснити давню мрію — стати художником, поїхав у солдатській шинелі вступати до Празької Академії образотворчих мистецтв. На екзамені вуглем намалював шевченківських „Гайдамаків“. Улюблені образи допомогли художникові: він успішно склав іспити, витримавши конкурс, коли на одне місце претендувало десять чоловік, і став студентом. А через два році молодий мистець виконав свої перші офорті, також на тему геніяльної поеми Тараса.

1. Василь Касіян: Гайдамаки. 1922.
2. Василь Касіян: Шевченко на Україні. 1939.
3. Василь Касіян: Шевченко і народ. 1934-1965.

— Мені особливо близьким був Шевченко-боне́ць і трибу́н, — казав Василь Касіян, — таким я хотів показати Кобзаря і в багатьох ілюстраціях до його творів, і в станкових літографіях, і в портретах поета... Не забуду свій перший портрет Тараса Шевченка, вигравіруваний у майстерні Академії

Василь Касіян:
Ілюстрація до „Кобзаря“. 1944-49.

Василь Касіян: Шевченко з казахським хлопчиком. 1960.

мистецтв, не забуду слова професора Макса Швабінського: „Яке прекрасне обличчя в цього великого слов'янині!“ Щастям і гордістю за народ наш сповнилося мое серце, коли я почув цей вислів доброго учителя.

Мрія Василя Касіяна — повернутися на Україну — визріла в тверде рішення, а зростила цей намір шевченківська поезія.

— Через кілька років після повернення до Києва приступив я до ілюстрування „Кобзаря“. Цю роботу вважаю однією з найважливіших у моєму житті художника. Тоді я вперше відчув, яке щастя дає художників глибоке проникнення у світ шевченківської поезії, і разом з тим, — якої глибокої напурги всіх духовних сил вимагає від художника ілюстрування творів Шевченка.

Касіян ділився цими роздумами на схилі років, гортав у пам'яті власну книгу пережитого, а думка шукала в Кобзаревій поезії нових незвіданих глибин. Саме тоді він працював над подарунковим виданням ілюстрованого „Кобзаря“, який би став підсумком його Шевченкіяни. І хоча готовував книгу вісімдесятирічний художник, вся вона була просвітлена духом молодості — від пречисто білої суперобкладинки з постаттю молодого Тараса над Дніпром до заставок з квітучими гілками.

Шевченкіяна Василя Касіяна це — п'ять великих циклів ілюстрацій та оформлень до „Кобзаря“ і до окремих видань „Наймички“ і „Гайдамаків“, серія портретів Тараса, які показали його як велетня духу; десятки видатних станкових творів, а серед них — офорт „Тарас Шевченко“, „Шевченко і Йордан“, гравюри на дереві „Тарас Шевченко“, „Портрет Тараса Шевченка“, „Тарас Шевченко на засланні“, ліногравюри „Шевченко на Україні“, „Шевченко серед селян“, „Шевченко-офортист“, „Тарас Шевченко“, „Шевченко з казахським хлопчиком“, „Т.Г. Шевченко і О.М. Плещеєв на засланні“, „Народ і слово Шевченка“, „Шевченко і народ“, що увійшли до скарбниці вітчизняного мистецтва; плякати і листівки до 150-річчя від дня народження і 100-річчя з дня смерті Тараса Шевченка; ілюстрації до роману Оксани Іваненко „Тарасові шляхи“ і повісті Степана Васильченка „В бур'янах“, до наукової розвідки Євгена Шабліovskyого „Народ і слово Шевченка“; цикли газетних та журналічних малюнків, присвячених великому синові України, малюнки, зроблені в пам'ятних шевченківських місцях; книги „Мистецтво Тараса Шевченка“ і „Офорти Тараса Шевченка“, наукові статті і дослідження, які є вагомим внеском у шевченкознавство і могли б скласти окрему книжку; впорядкування та робота відповідального редактора академічного видання чотирьох томів у п'яти книгах мистецької спадщини геніального поета і художника.

Велика праця, яка під силу тільки людині одержимій, була високо оцінена народом: навесні, коли світ відзначив 150-ліття Кобзаревого народження, Василеві Касіяну — першому з українських художників — присуджено Шевченківську премію.

НА АКТУАЛЬНІ ТЕМИ:

Михайло ВОСКОБІЙНИК

ПРОГРАМА ДІЇ СЬОГОДНІ І НА МАЙБУТНЄ

(До 70-ліття початку української революції,
Української Центральної Ради і проблеми
українських державних кадрів)

В березні цього року відзначаємо 70-ліття переломової події в історії України і всього людства — початку всеросійської революції і створення першого всеукраїнського парламенту — **Української Центральної Ради**, організатора і всенародного керівника національною революцією в Україні...

Три великі державні ідеї

В чому сила епохи, співтворцем якої був Симон Петлюра і в якій він виріс на нашого всенационального вождя? В чому сила діячів Української Центральної Ради, що започаткували 70 років тому **Українську Революцію** і поклали тоді фундаменти для новітньої української державності?

Перше, в тому, що в центр української революції тодішня генерація українських провідників-демократів поставила ідею української державності, а не ідею лише соціально-політичної революції, як це було в випадку російської революції.

Друге, — великість революції в Україні в тому, що вона поставила історично-державний **Київ** відразу в центр українських державних праць. Це було важливо, бо досить скоро виявились тенденції, що відхиляли державні зусилля від цього центру в бік безнадійної провінційності і місцевих „ресурсів“.

Третє, — великість епохи нашої революції ще в тому (і це особливо важливо сьогодні і завтра), що в центрі, в Києві, негайно було створено свій найвищий авторитет — Українську Центральну Раду — як єдиного речника праць українського народу. Центральна Рада забезпечила найширшу презентацію населення України, включивши її різні кляси і групи, різні партії і організації та всі головні національні меншини України.

УЦРада за рекордно короткий час зорганізувала уряд, адміністрацію і перші українські військові

формації. Українська демократія, під проводом авторитетних діячів, виявилася діяльною, ефективною і достатньо мудрою. Під їхнім проводом УЦРада засвідчила виняткову оперативність своїм проголошенням основних державних актів України.

Дуже важливе і те, що організатор українських збройних сил, Симон Петлюра, діяв з доручення всенационального центру — УЦРади. Він був обраний у Києві Першим Всеукраїнським Військовим З'їздом головою Військового Комітету в травні 1917 р., а вже в червні став першим генеральним секретарем (міністром) для військових справ Української Центральної Ради. Він присвятив усю свою енергію створенню українських збройних сил, відіграв вирішальну роль в захисті Києва від більшовиків і виріс у найавторитетнішого вождя української революції. Сталося щось подібне як було в американській революції за незалежність 210 років тому: тоді Американський Континентальний Конгрес, як найвищий орган колоній, уповноважив Джорджа Вашінгтона очолювати військову оборону. В цій боротьбі Вашінгтон став загальнозвінним лідером американської революції і оборонцем, а згодом президентом молодої держави. І в одному, і в другому випадку важливо те, що провідники були **дelegованi** і спиралися на всенациональну репрезентацію...

I все ж, — чому Україна потерпіла поразку?

Назвемо декілька причин, актуальних ще й тепер, що привели до поразки:

1. Чисельна слабкість українських провідних сил, наслідком колоніального стану. Україна століттями втрачала більшість своєї провідної освіченості верстви на користь наших поневолювачів...

2. Розвиток політичної думки в центрально-східній Україні відбувався під впливом російських ідей імперськості, а згодом інтернаціоналізму. Українські маси були заворожені кличами інтернаціонального комунізму й тому давали перевагу соціальним домаганням, а не національним...

3. Недостатня кількість адміністративних, технічних, професійних та торгово-комерційних кадрів, які в Україні складалися переважно з російських, єврейських, польських та з інших зрусифікованих елементів... Національно-визвольні рухи були успішними в тих країнах, де національні провідники могли спиратися на значні адміністративні й інтелектуально-технічні кадри попереднього режиму, що ставали необхідною людського базою для нового національного життя...

4. Відносна слабкість українських політичних партій у порівнанні з російськими і польськими. Бідою в українській революції було не те, що ми мали декілька патріотичних партій, а те, що не

Живе з народом змальована великим художником сяйлива постать Тараса, живуть в ілюстраціях Касяна вічно дорогі нам образи шевченківських поезій.

Ярема Гоян.

було ні одної української партії досить сильної, добре зорганізованої й дисциплінованої.

5. Присутність на Україні протягом усього 1917 р. частково 1918 р. кілька-мільйонового російського війська із-за того, що якраз через Україну проходив російсько-німецький фронт. Часом чуємо нарікання, чому УЦРада не проголосила відразу ще в 1917 р. незалежності України. В цьому якраз і полягала мудрість тодішніх керівників української революції. Треба було виграти час для усвідомлення мас і для відходу російського війська, яке будучи озлоблене війною й шовіністично настроєне, могло тотально змасакрувати український рух. Фактично вже був такий плян в російському уряді Керенського арештувати уряд Винниченка й розігнати УЦР та тільки захоплення влади Леніним перешкодило Керенському здійснити цей плян. Навіть Микола Міхновський, що колись проголосив гасло самостійності України, а в 1917 р. був провідником партії соцялітів-самостійників, в разомові з проф. Антоновичем настоював „не підімати в цей час питання про самостійну Україну“, бо, — як казав він, — „московське громадянство знищить нас без останку, бо ж боротьба з цими кадетами тяжча, ніж була з царським урядом.“ (цитовано в І. Мазепи „Підстави нашого відродження“, т.І, ст.164).

6. Відсутність соборності українських земель у найсприятливіший для української боротьби час — кінець 1917 р. і увесь 1918, коли більшовики були ще дуже слабі. Зокрема трагічне значення мала відсутність південносхідних земель — Криму і Кубані — в складі України, і те, що серед борців за українську державність не було Кубанського козацького війська. Це дало змогу білогвардійцям захопитися на півдні України, на Дону і Кубані, відрізивши українській армії єдино можливий морський шлях постачання із Західної Європи. На жаль, порти від Одеси і до Новоросійська на Кубані стали базами постачання із Франції й Англії для запеклих ворогів України — Денікіна і Врангеля.

7. Недержавницьке, а то й вороже ставлення Винниченка й багатьох інших діячів УНР до Антанти. Наслідок цього-відсутність будь-якої допомоги, будь-яких постачань для української армії від Антанти і зі сторони наших безпосередніх західних сусідів, що закрили наглуно кордони України.*

8. Анархістична стихія серед селянства, що масово проявила себе у формі махновщини, григор'ївщини, „пашківських республік“ і подібних явищ, які руйнували завдання столичного Києва. Найбільш руйнівною була поведінка талановитого українського анархіста Нестора Махна, що був, як не дивно, дуже популярним серед селянства.

9. Завдання столичного Києва руйнували сепа-

ратні коливання західно-українського диктатора Петрушевича в бік Денікіна і навіть більшовиків.

10. Неприхильність до визвольних змагань консервативної російської Православної церкви в Україні, яка у своїй більшості була по боці білогвардійці, а не української боротьби за незалежність.

11. За деякими незначними винятками, відсутність прихильності, а часто навіть вороже ставлення до державної незалежності України з боку численних національних меншин (росіяни, поляки, євреї, румуни і інші).

12. Ми мали винятково перфідного агресора з великим багажем обманних революційно-ідеологічних засобів. Історія більшовизму — це історія творення маріонеткових комуністичних партій і „урядів“, щоб ними прикривати акти прямої московської агресії... Так Україна стала першою жертвою тактики, яку комуністи з того часу застосовують усюди, включно з Афганістаном, Анголою і Нікарагвою.

Наслідки національної революції в Україні

В наслідок національної революції і визвольної боротьби сталося епохальне зрушення в свідомості провідних національних сил. Україна із мрії одиць стала в роки революції національним ідеалом мільйонів населення із виразною політично-визвольною програмою незалежності... Більшовики мусіли числитися з уже сформованою Українською Народною Республікою і не будь рішенъ Української Центральної Ради та уряду УНР, невідомо, чи була б сьогодні навіть куза формальна УРСР.

На всіх українських етнічних територіях закріпилася ідея столичного Києва як дороговказу для наступних поколінь... Жорстоко поборюючи прагнення українського народу до свого незалежного державного існування, і скріплюючи свій колоніальний режим в Україні, московсько-комуністичні повноважні піднесли свою злочинну руку на загальнозвананого лідера української національної революції, на символа цієї боротьби — Симона Петлюру. Перфідність убивства Петлюри особливо в тому, що для його знищення було використано єврейського фанатика-терориста, Шварцбarta, щоб, убиваючи Петлюру за фальшиво приписаний йому антисемітизм створити широку українофобію серед єврейства в усьому світі...

В усі часи комуністичної влади в Україні формула „розділяй і пануй!“ постійно застосовувалася комуністичною партією, а спеціально органами ЧК, ГПУ, НКВД, МВД, КГБ, щоб нацьковувати численних службовців цих органів єврейської національності на „українських буржуазних націоналістів“, „петлюрівців“, „куркулів“, на українську інтелігенцію, на всякого роду „ворогів народу“ і „німецьких колаборантів“. Не дивно, що це витворювало напруження в українсько-єврейських взаємо-

відносинах усюди в світі...

За сучасні напруження в українсько-єврейських відносинах не відповідальні українці. Десятками останніх років українці, обвинувачуючи совєтсько-комуністичний режим у нечесуваних злочинах сути проти українців, обминали згадувати таких відданіх Сталінові убивників українців, як Лазар Каганович. Ягода тощо. Але нас тепер так масивно знеславлюють і провокують, що приходить час, щоб уже згадувати про єврейських масових переслідувачів українців.

Бо дійшло в наш час до того, що ніби не гітлерівські нацисти Німеччини і країн приналежних до нацистського табору були найбільшими ворогами єврейства, а поневолені народи СРСР (українці, білоруси, литовці, латвійці, естонці і інші)...

Безглупість ситуації в тому, що в поході проти українців і інших „запряжено“ євреями спеціальну американську установу ОСІ і канадську Комісію Дешена у співпрацю з органами КГБ шляхом використання зфабрикованих, фальшивих документів і фальшивих „свідків“ проти українських військових формаций, проти окремих діячів і рядових українців. Тобто сьогодні продовжується розпинання вже не одного Симона Петлюри, а здійснюється замах на весь український народ, шляхом приписування йому чужих злочинів. Зрозуміло, обвинувачувати тих, що мають свої власні держави — невигідно...

Звідси ще і ще раз доводиться вертатися до питання: як будувати фундаменти для осягнення української незалежної держави — єдиного ефективного протектора українського народу? Як залишити українські позиції в боротьбі за державність?

Відповідь на це стоїть у тісному зв'язку з проблемою українського проводу і його настанови на український АКТИВІЗМ...

Два близькучі історичні приклади створення всеукраїнського демократичного проводу мусять служити нам дороговказом. Один пов'язаний з 1917 роком, з епохою Грушевського, Петлюри, коли протягом перших кількох днів після падіння царата зформовано в Києві Українську Центральну Раду, як всенародне представництво зорганізованих українців.

Другий важливий історичний приклад демократичного самоврядування — це зформування Української Національної Ради в 1948 році як передпарламенту України і як законодавчого органу Державного Центру УНР в екзилі...

Традицію демократичної репрезентаційної форми самоорганізації 1917 і 1948 рр. треба не тільки затримати, її треба продовжувати, максимально популяризувати й удосконалювати, а головне — зробити її максимально діяльною в наш час. Це шлях демократизації всіх українських середовищ. Щодо цього, промовисто висловився Голова Проводу ОУН п. М. Плав'юк:

...ОУН мала відвагу стати на шлях пошани до парламентарної демократії, примінила в житті засаду політичного плюралізму, відійшла від захоп-

плення диктатурую, закинула монополістичні тенденції політичного чи громадського життя...

Ми щиро хотіли б сподіватися, щоб і ОУН р теж пішла шляхами демократизації, політичного плюралізму, властивого американській і західній демократії...

Авторитет теперішньої Української Національної Ради треба перетворювати на притягальний форум для молодших генерацій активних, політично думаючих людей... Різнопартійний склад УНРади, включно з виборним і номінаційним секторами, відображуватиме волю і прагнення не лише еміграції, а й населення України та тих, що на засланні, тобто збирну волю всіх українців. Відсутність єдності вестиме до зменшення активності еміграційних мас, до їхнього збайдужіння, а це в свою чергу негативно впливатиме на політичні процеси в Україні.

Ми наголошуємо про це спеціально тому, що всенаціональний репрезентативний огран є важливою підставою для наших теперішніх і майбутніх демократичних шляхів самоорганізації шляхів до визволення.

---

* Це твердження автора — дискусійне. На протязі 1917-го року Винниченко і його уряд ставились до Антанти позитивно, але визнання і підтримки від неї Україна не отримала. В 1918-19 рр., під впливом білогвардійської пропаганди, Антанта вважала Винниченка „більшовиком“ і, мабуть, через це він, розчарований, пізніше на деякий час ним і став. — Ред.

ЗРОБІТЬ ПРИЄМНІСТЬ І КОРИСНУ ПОСЛУГУ СВОЇМ РІДНИМ ТА ПРИЯТЕЛЯМ, ПЕРЕДПЛАТИТЬ ДЛЯ НІХ ЖУРНАЛ „НОВІ ДНІ“!

ПРОСИМО ВИПРАВИТИ

У листопадовому числі „Нових Днів“, в статті О. Волоха „Всесвіт“ просимо виправити такі суттєвіші друкарські помилки: стор. 26-1 в рядку 21-му згори, після слова „вичерпне“ пропущено слово „пояснення“; стор. 27-1, в п’ятому рядку згори замість слова „рівного“ має бути „рівною“; стор. 27-2, в шостому рядку згори, замість слова „скалі“ має бути „складі“.

В оповіданні Олександра Хахуліна „Васька — чекіст“ бракує останнього рядка: „з російської переклав Дм. Нитченко“.

Авторів і читачів просимо вибачити за ці та чи сленні інші друкарські помилки.

Редакція.

ІЗ ЗВЕРНЕНЯ ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Провід Українських Націоналістів у своїй діяльності керується основними принципами і завданнями визначеними основоположниками Організації Українських Націоналістів, — об'єднаними силами всієї української нації боротись за здобуття Української Самостійної Соборної Держави — з тривогою слідкує за постійним поглиблуванням внутрінаціональних розходжень поміж існуючими в діяспорі українськими політичними формаціями. Вони щораз більше концентрують свою увагу на давно минулі причини цих розходжень і неспівмірно менше кладуть наголос на те, як скріпити прямування до об'єднуючої мети всіх українських самостійників і соборників, до привернення національно-державної суверенності українському народові на Батьківщині.

В сучасному етапі визвольної боротьби на Батьківщині та в згоді з поглядами української спільноти у вільному світі, визнаючи потребу політичного плюралізму для свободного вияву політично-програмових заложень і поглядів політичних середовищ і вільних одиниць, **всім українцям потрібно єдності в основній справі — справі безкомпромісової боротьби з поневолювачами України!** До цієї спільної мети повинні ми прямувати якщо не об'єднаними, то щонайменше скоординованими силами.

Ми бачимо посилені вияви боротьби московського імперіялістичного центру, скеровані як проти діячів руху спротиву в Україні, так і проти всіх виявів самостійницько-соборницької дії українців у вільному світі. Проти цих атак ворога нам потрібно сконцентрованих чи скоординованих акцій не лише оборонного, але й наступального характеру. Цей наступ ворога вказує на необхідність ревізії доцьогочасного фрагментаризму українських самостійницьких сил.

Висліди II Світової війни вказали на необхідність спільного українського фронту в боротьбі з ворогами і тому ОУН вела впродовж десятиліть змагання за консолідацію українських політичних і спільнотно-громадських сил. Створення Української Національної Ради в 1948 році і Світового Конгресу Вільних Українців в 1967 році — при величному вкладі праці ОУН для успішної реалізації тих задумів — залишились чи не найбільшимисяся осягами українського політичного і громадського життя після II Світової війни.

Останнє десятиріччя, на жаль проходить у невідрадних умовах деконсолідації українського політичного життя. Багато сил і енергії віддано на широку дискусію, а то й полеміку, про оцінку подій в Україні в часі II Світової війни, про дійсні чи імовірні причини нездорових відносин в українському

політичному, громадському, а навіть церковно-релігійному і науковому світі. Ряд публікацій та багато статей на сторінках української преси насвітили ті події з точки погляду поодиноких українських політичних середовищ, але не довели вони до узгодження поглядів.

Щоб протидіяти тому станові, ОУН заініціювала створення Конференції Українських Політичних Партий і Організацій з метою координації зусиль у спільніх справах, зокрема на зовнішньо-політичному відтинку. Створення Контактної Комісії ОУН і ОУНз, Консультативне Порозуміння між ОУН і УРДП, і праця Консолідаційних Комісій КУППО і ДЦ УНР сприяють наближенню українських самостійницьких політичних формаций. Всі ці намагання подиктовані свідомістю, що тільки в гармонійній співдії зможемо краще допомагати українському народові на рідних землях в його невинній боротьбі за право жити вільним національно-державним життям та скріпити вияви багатогранного життя українців поза межами України!

Та не лише політична рація вимагає припинення внутрішніх фронтів.

До наших сердець і умів апелює надходячий неповторний ювілей в історії України. **Стоймо ж бо напередодні Тисячоліття Християнства в Україні!** Всі ми, всі українці, повинні стрінути його в дусі християнської і національної любові в свідомості того, що успішне відзначення цього ювілею матиме преважливе значення для всієї української нації!

Радімо, що ієрархи й провідники Українських Християнських Церков прямують до цього Тисячоліття в дусі християнської любові й відзначуватимуть його соборно з усією українською громадою.

Провід Українських Націоналістів висловлює глибоке признання і вдячність всім ієрархам і провідникам Українських Християнських Церков за вияв цієї єдності, і закликає все членство ОУН і складових частин українського націоналістичного руху посилити свій вклад у многогранну підготовку до гідного відзначення цього великого ювілею української нації!

В обличчі ювілею Тисячоліття Християнства в Україні та в свідомості потреб визвольної боротьби українського народу на Батьківщині, з метою посилення солідарної протидії української спільноти проти ворога-окупанта України і всіх таких сил, які ведуть протиукраїнську кампанію в країнах західного світу, що може статись лише через ліквідацію внутрішніх фронтів як черговий крок в наших зусиллях на тому відтинку. **Провід Українських Націоналістів оцім проголошує мораторієм в справі пресової полеміки щодо розходжень з іншими українськими політичними середовищами відносно подій в минулому, зокрема з українськими націоналістами, які вийшли з рядів колись єдиної Організації Українських Націоналістів, очолюваної сп. п. полк. Євгеном Коновалцем і сп. п. полк. Андрієм Мельником.**

Не відмовляючись від конструктивної дискусії про те, в який спосіб найкраще допомогти українському народові на Батьківщині, ми апелюємо до проводів українських політичних середовищ долу- читися др цього пресового мораторію бодай до часу закінчення відзначень ювілею Тисячоліття Християнства в Україні...

Ми свідомі того, що ніхто не в силі змінити фактів з нашого минулого. Дотеперішні дискусії про них не довели до узгіднення поглядів, тому пропонуємо залишити їх оцінку кваліфікованим історикам і дослідникам, а ми, які живемо тепер і маємо обов'язки супроти поневоленого українського народу та його майбутнього, звернім свою увагу і віддаймо наші сили, щоб те майбутнє було краще.

Грудень, 1986 року.

Провід Українських Націоналістів

ПРИМІТИВІЗМ ЧИ ЗЛОБА?

Понад тридцять років тому, в дорозі до Мюнхену, я зупинився на кілька годин в Авгсбургу, де жив тоді наш поет Михайло Орест. У вітрині місцевої газети вичитав, що „російська колонія в Мюнхені відправила жалобні поминки в честь щойно вбитого генерала Чуприкін — генерала Української Повстанської Армії.“ На моєго листа до редакції, в якому пояснювалась парадоксальність в їхній інформації, редакція відповіла, що німецький читач звик підходити до справ Східної Європи саме так, як вони інформували...

В квітні минулого року, в літаку до Німеччини, я оглядав західнонімецькі журнали. В популярному тижневику „Der Spiegel“ була довга стаття про використування примусових робітників-чужинців німецькою воєнною господаркою. Згадуючи поляків, росіян, французів, навіть чехів, — ні одного разу не згадано в статті українських „остарбайтерів“. Отже, вони, в очах редакторів і німецьких мас, були частиною росіян.

Виходить, що після авгсбурської „новинки“, за 35 років у думанні німців не зайшли суттєві зміни щодо нас. А втім — це не лише німецьке більмо. В американських засобах популярної інформації також майже немає місця для поняття: Україна, українець, український. Плутанину підсумував на одній відкритій програмі американської телевізії — з публікою і дискусіями — якийсь совєтсько-російський журналіст словами: „Совєтський Союз — цебто Росія!“ І ніхто не протестував. Очевидно, справи тут складніші, ніж факти і правда: маємо діло з століттями твореним „російським мітом“ і знаємо з історії, як поволі вмирають міти; від давніх часів донині костища готові для проповідників правди.

Ю.С.

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА ВАРЛААМОВИЧА МІЯКОВСЬКОГО

ЗАЯВА

У вияві глибокої пошани до Володимира Варлаамовича Міяковського, творця (булько з нічого) найбільшої скарбниці українки на терені США, АРХІВУ-МУЗЕЮ УВАН, невтомного ентузіяста і надзвичайно скромної людини, вченого енциклопедиста і завжди доступного порадника, вчителя та друга всіх навколо, —

бажаю по мірі моїх можливостей додати й свою лепту до здійснення друком невиданих праць Володимира Варлаамовича та розвитку й процвітання його дорогої дитини, АРХІВУ-МУЗЕЮ в УВАН, США. А саме: передаю в дар АРХІВОВІ-МУЗЕЄВІ наклад моєї книжки МИНУЛЕ ПЛИВЕ в ПРИЙДЕШНЄ з тим, що всі надходження з продажу цієї книжки йдуть у Фонд ім. В. МІЯКОВСЬКОГО і призначенні на видання його невиданих праць та взагалі на користь праці АРХІВУ-МУЗЕЮ.

Такий Фонд, можливо, вже й існує. А якщо нема, то я рада б започаткувати. Це буде гідне відзначення заслуг ученої, який не для слави, а для великої ідеї будував архів, тихо зранку до вечора працював, збирав, зібрав та зберіг неоціненну документацію про українську еміграцію за сорок років. Взяти б тільки період ДіПі таборів: зібрані матеріали показують, яке бурхливе творче життя вирувало тоді, хоч і на таборовій юшці. Ніхто тоді про документацію не думав, але був один чоловік, буквально „один у полі воїн“, який збирав, зберіг супільству подарував. Тепер це велика цінність. Почате в таборах розрослося в величезну скарбницю українки.

Зaproшую всіх гарних людей до участі в цьому Фонді.

Адреса АРХІВУ-МУЗЕЮ УВАН у США, куди спрямовувати листи, пожертви, замовлення і побажання:

ARCHIVES-MUSEUM
THE UKRAINIAN ACADEMY
of Arts and Sciences in the U.S. Inc.
206 West 100th Street, New York, N.Y. 10025

Прохання до всіх газет передрукувати цю заяву.

Докія Гуменна

ПОПРАВКА

В статті Ю. Мовчана — „П'ятий том Миколи Хвильового“ (НД за грудень м.р.) в тексті, який подано під заголовком „Помилково склерований постріл“, замість „закликах орієнтуватися на Москву“, треба читати — „закликах орієнтуватися НЕ на Москву“

На жаль, в цій самій статті, мабуть з недогляду, було зроблено більше менш-істотних помилок, яких з браку місця тут не подаю.

Автор

НЕЗДАРНІ СПОРУДИ

Про ці нездарні споруди, мабуть, ще не писалось, а якщо писалось, то вже з часом забулось і ми ще раз згадуємо про них.

На початку тридцятих років уздовж річки Дністра, від міста Ямполя до Кам'янець-Подільського (мова буде йти тільки про цю ділянку державного кордону поміж СРСР і Румунією в ті роки), була запроваджена прикордонна мережа. Це означало, що на відстані десь біля сорока кілометрів від Дністра, в полосі цієї мережі, в селах і містах впроваджувалася пашпортова система. Кожний, хто жив тут і мав шістнадцять років, одержував пашпорт з відміткою так званої „приписки“ на право проживання тут, в цей пашпорт навіть були записані діти до шістнадцяти років і такі записи давали їм „право“ теж проживати тут з батьками. Таким чином на цій території дозволялося проживати тільки тим, хто тут жив раніше, до запровадження прикордонної мережі. Родичам або знайомим чи по службовій необхідності в прикордонну мережу дозволялося приїхати або прийти тільки з дозволу органів ОГПУ-НКВД, маючи на руках спеціальну пропускту від цих органів з обмеженим часом перебування в мережі. Відізд, або в'їзд населення з прикордонної мережі всіляко обмежувався і заборонявся зовсім.

На проміжку якихось 160-170 кілометрів уздовж Дністра розташувалося три прикордонні загони: в Ямполі стояв 21-й загін, в Могилів-Подільському — 24-й і в Кам'янець-Подільському — 25-й. Озброєні особистою зброєю, кулеметами й гарматами, на конях, з собаками-вівчарками — вони день і ніч нишпорили: когось і щось шукали. Крім них, тут ще існували і діяли місцеві відділи ОГПУ-НКВД, які також пильнували і стежили за усім та всіма і тісно співпрацювали з прикордонниками.

Запроваження пашпортового режиму, пильнування і шпигування за всіма і кожним, створило в цій частині Поділля страшенну жахливість, якої від роду свого не знато місцеве населення. Але й цього було мало. Для того, щоб мати якусь інформацію від місцевого населення, відсутність якої зводила на ніщо діяльність прикордонників та місцевих гепеушників і енкеведистів, ці самі органи ОГПУ-НКВД всілякими домаганнями і погрозами вишукували таких, які ім допомагали, бо добривільної допомоги чи співробітництва з боку селян дочекатися було безнадійно справою. Так чи інакше в цій прикордонній мережі вербувалася та насаджувалася агентура ОГПУ-НКВД. Цими діями ламалися вікові селянські традиції, селянинові пріщиплювали те, що йому було невластиве дуже далеке, а головне — чуже.

Для чого все це робилося? Невже маленька і не-

спроможна Румунія загорожувала СРСР тим, що день і ніч тільки те робила, що засилала до сусіньої великої держави шпигунів і диверсантів, а той в свою чергу мусів боронитися, щоб зберігти свою державність та безпеку?

Ні! Цього з боку Румунії не було. Траплялося, що мали місце випадки порушення державного кордону, як з боку Румунії, так з боку СРСР. Але це були випадки, в яких „порушниками“ кордону в більшості була скотина, а не людина. Бувало, через скований морозом Дністер, перейде в СРСР з Румунії корова або кінь, або навпаки, — утече з СРСР до Румунії коза, або навіть цап (бо в той час вже корів та коней у селян СРСР зовсім не було). То така подія на кордоні викликає у селян тільки сміх. А прикордонники з гепеушниками й енкеведистами піднімуть такий гам та сполох, що аж за кордоном чують, та думають, що напевно якася страшна біда в СРСР трапилася!

Безумовно, що із-за таких „надзвичайних подій“ запроваджувати прикордонну смугу з такими суворими заходами не було аніякої причини. Справа була зовсім в іншому. В ті роки в СРСР діяла чекістсько-військова концепція в виразі „Граница должна быть на замке!“

Викликано це було постійно діючою в СРСР величезною машиною більшовицької пропаганди, яка день в день трубила (як це робить і сьогодні), що „...Радянському Союзові загрожує ворожий Захід, з боку якого не сьогодні, то завтра нападуть закляті вороги та знищать єдину в світі соціалістичну, миролюбну державу — СРСР...“ Тому СРСР, — продовжувала твердити пропаганда, — повинен бути готовий до захисту, а кордони його мусить бути заперти.

Але все це тільки слова. Правда того часу таїлася зовсім в іншому. Військові стратеги Червоної армії, якими керували різні ворошилови, будьонні, і тимошенки, в великому секреті заплянували і почали будувати так звані УРи (укріплені райони). Розташування цих УР припадало на ту місцевість в якій і запровадили прикордонні смуги з особливим суворим режимом.

В УР почалося масове будівництво мережі ДОТів (довгочасних огневих точок). Це були такі собі зализобетонові споруди з амбразурами (щілинами), від 10-ти до 15-ти на одному кілометрі фронту. В цих ДОТах мала бути зосереджена кулеметна та гарматна зброя, бойові припаси, харчі, тощо. Під час бойових дій ці ДОТи з'єднувалися поміж собою траншеями (окопами), яких покищо не будували, а в ДОТах займали місця вояки. Сама споруда мала заввишки до двох метрів над землею, а під землею три, або й більше метрів. Товщина стін на стелі мала від одного до трьох з половиною метрів, на споруду затрачалось зверх п'ятисоти квадратових метрів площи. За думкою військових спеціалістів такі споруди могли зупинити наступ військ ворога та вести довгочасну оборону.

Сама думка про будування мережі ДОТів не була чимось новим в військовій справі. Такі мережі-лі-

нії ДОТів будувалися і в західних країнах — в Франції так звана „Лінія Мажіно“ і в інших країнах. Але як в СРСР, так і в Франції такі укріплення себе не виправдали. Вони не могли зрівнятися з „Лінією Маннергейма“ в Фінляндії, яка була споруджена в зовсім інших природних умовах, яких на Україні і Франції не було. Відомо, що під час радянсько-фінляндської війни в 1939-40 рр. Червона армія понесла великі втрати під час штурму „Лінії Маннергейма“. Також відомо, що німці під час другої світової війни в 1940 р. не стали штурмувати „в лоб“ французьку „Лінію Мажіно“, як це робила Червона армія в Фінляндії, а обійшли з боку, через сусідні з Францією держави, французькі укріплення. Як у Франції, так і в Фінляндії спорудження ДОТів, звичайно, було таємною справою, але не мало таких прикрих наслідків, які мали місце в СРСР.

Будування ДОТів, все те що було зв'язано з цим, плянувалося десь в Москві. Попередні дослідні праці, креслені пляні, інша документація, як і належало за існуючим порядком в країні, складало величезну державну таємницю. Тому його зберігали десь в дуже таємних місцях. Але все це було тільки теорією. Практика будівництва ДОТів була зовсім іншою справою. За всяку ціну треба було зберігати таємницю будівництва, але практично цього зробити ніхто не міг, бо існували дуже прості причини, які на тріски трощили все те, що складало державну таємницю.

По-перше: в місцевості, де села і селища 2-3 кілометри одне від другого, щоб щось збудувати і його ніхто не побачив — неможливо. По-друге: основні будівельні матеріали, які були необхідні в великий кількості для будування таких споруд, як-от: щебень, пісок, вода — мали бути місцевими (не возити їх здалека, а це мало братися з місцевих кар'єрів, річки чи криниці), зберегти таємницю таож неможливо. По-третє: арматурне залізо, цемент, дошки та будівельний ліс мали прибути на найближчу залізничну станцію, а звідти привезені на місце будування. Зберігти цю таємницю також було неможливо. І накінець останнє, якщо воно не перше: споруду мусіли будувати люди. Те, що була якась кількість людей за фахом таких будівників, ще не могла вирішити всієї справи; потрібна була некваліфікована робоча сила, яка була на місці — селянська сила, не привозити ж її здалека. Використання ув'язнених із таборів чи в'язниць, мабуть дуже утруднювало б справу.

Так чи інакше, практично з будівництвом ДОТів справи на місцях не вкладалися ні в форми, ані в ті норми, які передбачалися й плянувалися військовими і політичними стратегами в Москві.

Під великим „секретом“, на місцеві убогі колгоспи, в яких були лише ледве живі конята та бички, відводилася роля постачання такої тяглою сили для підвозу на місце будування ДОТів як місцевих, так і привозних матеріалів. З тих також колгоспів, під особисту відповідальність місцевих партійних керівників і контролю з боку ОГПУ-НКВД, під тим

чи іншим виглядом, підбиралися підхожі для цього селяни-колгоспники для праці як на місці добування місцевих матеріалів, так і безпосередньо на самому будівництві того чи іншого ДОТу. Вся ця сила була дармова і оплачувалася колгоспними трудоднями. То якщо в Франції чи Фінляндії при будівництві таких ДОТів затрачували міліони коштів державного бюджету, джерело якого складалось з надходжень від промисловості й торгівлі, то в умовах СРСР подібне будівництво всеціло лягло на плечі бідолашного українського селянства.

Залізобетонові споруди ДОТів росли, з кожним роком їх ставало все більше і більше. Під кінець 1936 року, коли будівництво їх майже припинилось, то на відстані від Ямполя до Кам'янець-Подільського іх, мабуть, можна було нарахувати більш однієї тисячі. Вони своєрідним шаховим ладом розташувалися на територіях Ямпільського, Могилів-Подільського, Яришівського районів Вінницької, та Муровано-Курилівецького, Ново-Ушицького, Дунаївецького районів Кам'янець-Подільської областей України.

Ці споруди, за письмовими даними військових органів, були відомі дуже обмеженій кількості людей. За письмовими даними органів ОГПУ-НКВД, про наявність ДОТів знало багато більше людей, тобто ті, хто так або інакше приймав участь в їх будівництві. За ніде неписаними даними про існування ДОТів знали всі ті, хто безпосередньо жив в смузі їх розташування, а це було майже все місцеве населення. Отака — то була державно-військова таємниця.

Якщо така оцінка тепер викликає лише усмішку, то в ті роки ніхто не сміявся з того, що він знав. Бо він бажав би лучче не знати й нічого не бачити. Знати про те, що називалося державною таємницею було дуже небезпечною справою і вона могла тяжко відбитися на житті кожної окремої людини, а то навіть цілої родини.

Влітку 1937 року, як почалися перші масові арешти, то із селянського середовища в першу чергу були заарештовані і ті, хто мав яке-небудь відношення до збудованих ДОТів. Нікому не приходила й не могла прийти догадка, що той чи інший селянин був заарештований і зник без всяких слідів тільки тому, що в свій час дробив камінь в гірні, добував пісок в кар'єрі або навіть працював на будівництві ДОТів.

В 1939-40 рр. державні кордони за рахунок Бесарії і Польщі перемістилися на Захід і тим самим перестав діяти статус прикордонної мережі про яку ми ведемо мову. Але мережа ДОТів залишилася під наглядом армії та органів, як було і раніше. Тепер місцеве ГУГБ НКВД СРСР не зводило своїх очей з цих споруд.

З початком німецького наступу влітку 1941 року на цю частину України, їх піхота, артилерія, танки пройшли поблизу ДОТів не звертаючи на них ніякої уваги. Якби з боку цих споруд і була якась небезпека, то німці, мабуть, обійшли би їх стороною, як це зробили в Франції. Це неабиякий доказ тому,

на якому рівні знаходилася військова думка в СРСР і як вона пленталася в хвості передової науки та техніки.

В 1942-43 рр. величезної міцності вибух за вибухом стрясили повітря в довшколишніх місцях. Це німці, використовуючи трофеїну радянську вибухівку, не шкодували її, руйнуючи дощенту недавні нездарні споруди — ДОТи.

Якщо тепер пройхати уздовж Дністра: від Ямполя до Кам'янець-Подільського, то ще можна між іншим розглядіти ці пам'ятники нездарності. Залишився цілим, наскільки це відомо, тільки один ДОТ. Стоїть він в самому місті Могилів-Подільському, забудований в стіні бувшого приміщення міської електростанції, на самому березі Дністра, „лицем“ повернутий до Бесарабії. Стоїть, наче скеля. Якщо його схочуть зруйнувати, то мабуть, треба багато вибухівки, а такий вибух може зруйнувати половину, або більше цього невеличкого міста. Давно, вже майже сорок п'ять років минуло з того часу, як юнаком я носив до цього ДОТу акумулятори, щоб там їх залишити, а члени місцевого підпілля, які працювали на міській електростанції ухитрялися їх заряджати. А через деякий час я мусів їх забирати, щоб перенести цей тяжкий і небезпечний „скарб“ в єврейське гетто, де був радіоприймач. Там під страхом бути розстріляним або повіщеним, ми слухали радіопересилання.

Виїжджаючи з СРСР, мені довелося побувати в місті Вінниці. Я не зміг пропустити рідкої нагоди і не побути на Каліччі, в місцевому парку, що тепер називають — міським парком ім. М. Горького. Носило мене і тут літом 1943-го року. Хотілося краєм ока побачити ті місця, які мали зовсім інший вигляд в 1943-му році, коли тут йшли розкопки місць захоронення розстріляних в 1937-38 роках.

Трудно тепер було знайти ті місця, де були розкопані ями з трупами, поміж невеликих дубків та лип. Тепер тут все ухожене, з майданчиками, полянками, з лавками, лавочками, дитячими кутками тощо. Чути дитячі голоски, сміх, весілля... А кругом велетні дуби і липи тихо шелестять листям, наче шепочуття між собою... Кажуть, в цих дубах і липах кров людська тече, а вона на водиця ж..... Сидів я на лавочці, прислуховувався до шепоту тих дубів та лип, все хотів хотів одне слово почути, зловити... Знав я тоді, знаю й тепер, що не мало там лежить тих селян з нашого села і других сіл Вінниччини та Кам'янець-Подільщини, які так чи інакше працювали на будівництві тих нездарних споруд, що тепер „пам'ятниками“. Зла стоять на землі України.

Грудень 1986 року, Ізраїль

Яків Менакір.

Передрук або переклад на іншу мову дозволяється тільки за згодою автора.

Олександр РОЇК

УКРАЇНСЬКА ПРАВОПИСНА ДИСКУСІЯ Й КОНФЕРЕНЦІЯ В РОКАХ 1925-1927

Українська правописна дискусія в роках 1925-1927, а зокрема її завершення — 10-тиденна конференція в Харкові (від 25-го травня до 3-го червня 1927-го року) під головуванням комісара Освіти Миколи Скрипника, є однією з найбільших подій в історії українського мовознавства. Це ж бо, мабуть, уперше зібралися представники української мовознавчої науки, репрезентуючи майже всі українські землі, щоб установити один український правопис.

Учасник конференції, д-р Кирило Студинський, тодішній голова Наукового Товариства імені Шевченка у Львові та один з репрезентантів Галичини, так описує її відкриття:

„Велика святочна хвиля! Це в перший раз зібралися представники українських земель на наукову нараду, в числі майже сотки голов, для виміни думок, щоби всюди, де тільки живе українське слово (в)вийшов в життя один правопис. Велике вражіння викликує тут заява Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові, котре присилало свій еляборат, опрацьований д-ром О. Макарушкою на основі шести дискусійних засідань фільольгічної секції. В заявлі вказано, що „є загальним бажанням наукових і педагогічних кіл галицької землі, щоби на всіх українських областях був один правопис“.¹

А звіт з відкриття конференції у львівському „Ділі“ ще виразніше підкреслює цю подію такою заявкою:

„Дня 25. травня ц.р. відбулося в Харкові вро-
чисте відкриття конференції для усталення
українського правопису. Відкриваючи її, сказав
народний комісар освіти УСРР Скрипник
між іншим таке: „Ми знаємо, що кожну літеру
нашого альфабету і кожну формулу нашої
граматики ми здобували в попередній істо-
рії нашого народу через велику політичну і
класову боротьбу. Але минули роки, коли дві
крапки над „і“ були прaporом культурного
розвитку нашого народу... Тепер зібралися
культурні робітники з різних округів і сіл на-
шої великої Радянської Української Республі-
ки, з радянських земель українських поза
межами України, з далеких відрізаних від нас
кордонами — українських земель Західної
України, Закарпаття, Бесарабії та Буковини,
щоби спільно працювати для одного з питань,
що є передумовою нашої дальшої культурної
роботи. Зібралися ми на терені Української
Соціалістичної Радянської Республіки. Це
вельми характерно й емблематично для шля-
хів нашої майбутньої єдності“.²

Мета цього есею — дати короткий огляд дискусій перед конференцією в роках 1925-1927, різні пропозиції від українських мовознавців з обидвох головних частин України: тобто з Центрально-Східніх Земель і Західної України, причин скликання цієї конференції, її перебіг, рішення, труднощі та короткий хронологічний огляд від 1917/1918 до 1933-го року, тобто аж до часу розгрому української культури, літератури й правопису та знищення найкращих тодішніх українських мовознавців, творців цього академічного харківського правопису з 1927 року.

Українська революція 1917-го року та становлення української державності збудили всі ділянки українського життя, а з цим прийшло й відродження української мови та стремління до одного правопису, бо перед 1917-им роком існувало дві українські літературні мови, дві граматики, два правописи й дві України: „Російська Україна“ або „Велика Україна“ та „Австрійська Україна“ або „Галицька Україна“ чи, коротше Галичина. Про це виразно говорять і пишуть два найвизначніші представники-мовознавці з двох частин України — проф. Агатангел Кримський з Києва та проф. Степан Смаль-Стоцький з Чернівець.

Перед встановленням української державності українська графіка й правопис не були впорядковані й існувало чимало графічно-правописних різниць поміж окремими землями. У Галичині й на Буковині додержувались офіційного правопису з „Руської граматики“ Степана Смаль-Стоцького і Федора Гартнера й „желехівки“, а на наддніпрянщині грінченківського варіанту „кулішівки“, але не всі й наддніпрянці дотримувались „грінченківки“, а кожний автор і видавництво писали так, як їм подобалося.

У Галичині й на Буковині вживали літери „ѓ“, а наддніпрянці часом вживали, а часами й ні. Деякі видавництва вживали ще „драгоманівку“ й латинську літеру „ї“ (йоти), як наприклад, видавництво „Вернигора“³.

Створення української держави у 1918-1919-ому роках та правописі і „українізація“ захопили українську графіку, проти цього не встоялась навіть така твердиня „етимології“, як Українська Греко-католицька церква в Галичині: з 1-го січня 1919-го року Станіславівський єпископ Григорій Хомишин запровадив у свої метриkalні книги українську мову та допустив уживання „фонетики“.⁴

На Великій Україні не було української рідної школи аж до 1917-го року й тому не було мовної кодифікації для щоденного вжитку. І тільки з заведенням української школи на Великій Україні в 1917-ому році розпочалося унормування українського правопису в більших розмірах.

Правописна система професора Івана Огієнка 1918-1919 років, або „огієнківка“ — була основною правописною нормою першого академічного правопису 1920-1921 років, що її затвердили загальні збори Всеукраїнської Академії Наук 17-го травня і 12-го липня 1919-го року та 29-го вересня 1920-го

року. Цей правопис вийшов за підписом неодмінного секретаря Академії академіка Агатангла Кримського п.н. „Найголовніші правила українського правопису“.⁵ Про нього таке писав проф. Іван Огієнко: „Так повстав перший авторитетний правописний кодекс в Україні, т. зв. академічний правопис, повстав шляхом, якому з наукового боку не можна нічого закинути. Народний Комісаріят Освіти затвердив його в 1921 році для вжитку в Україні. Звичайно, до цього кодексу мусіло пристосуватися й письменство в Галичині, бо щоденна преса тут відразу перейшла власне на правопис Великої України, а тому й тут в 1922 році Наукове Товариство ім. Шевченка випустило нові „Правописні правила, в яких воно зробило великий крок до об’єднання двох наших правописів, східньо-та західно-українського“.⁶

Хоч як позитивно висловився про „свій“ правопис проф. Іван Огієнко, проте цей правопис не задовольняв усіх. Він був побудований на східно-українській діалектній базі з одного боку, а з другого — на російській правописній традиції, особливо в написаннях чужомовних слів...⁷

Основною характеристикою цього „огієнкового“ правопису було наступних шість пунктів: 1/. написання частки „ся“ разом з діесловом, тому що в наддніпрянських говірках ця частка є нерухомою; 2/. писання „ъ“ в прикметникових наростиках -ськ-, -цьк;; 3/. вилучення „ъ“ з написань „світ“, бо в наддніпрянських словах цього типу немає такої виразної палятизації, як це є у галицькій вимові; 4/. писання „ї“ (а не „ї“) на місцях давніх „ѣ“ та „ѣ“; 5/. писання й вимовляння подвоєння приголосних у формах типу „зілля“; 6/. писання „людей“, а не „людий“ тощо.⁸

Другою „базою“ й прикметою цього правопису було:

- 1/. відкинення передачі всякого чужомовного „g“ (латинського) через „г“ (наприклад „педагог“, а не „педагог“);
- 2/. різна передача чужомовного латинського „l“ — то через тверде „л“ „філологія“, то через м'яке „л“ (канцелярія);
- 3/. передача чужомовного латинського (німецького) „ü“ і французького „u“ (через „ю“, як у російській мові, а не через „ї“, як у галичан: „Мюнхен“, а не „Мінхен“, „бюджет“, а не „буджет“).⁸

Третьюю характеристикою цього правопису було слухне затримання написання чужомовних двозвуків: „ав“ (авдіторія, а не „аудіторія“, як у мові російській). Так само треба писати „я“ у формах слів типу „соціальний, а не „соціальний“.

Дуже складною була справа писання „і“ чи „и“ після приголосних у чужомовних словах. Цю справу старався розв'язати вперше проф. Степан Смаль-Стоцький, запроваджуючи написання „и“ після зубних „д“, „т“, „з“, „ц“, „ж“, „ш“, і „р“ на тій підставі, що, мовляв, в українській мові приголосні ствердли перед „і“ тому треба писати після цих літер: „и“ „Мадрид“, „Кастілія“, „Бразилія“, „Сицилія“, „Альжир чи Альжирія“, „Вашинг-

тон“, чи „Куритиба“, „Дир“, а не „і“, але хибою цього обґрунтування було те, що проф. Степан Смаль-Стоцький не застосував цього фонетичного закону до всіх приголосних, а тільки до зубних та до „р“ і тому наддніпрянці писали дуже часто „и“ й після інших приголосних, як наприклад, після „г“ в основі „педагогичних“, де мало бути „і“: „педагогічний“.

Найбільш гострого спору набуло вживання апострофа. Проти нього виступили галицькі мовознавці, наприклад, професор Василь Сімович, дарма, що апостроф уперше запровадив галичанин Є. Желехівський, де його було конечно потрібно, як наприклад у словах типу „з’явище“, щоб відрізнисти його від слова „зявище“ та в інших подібних випадках. Проти апострофа виступили чи його не вживали або вагались уживати й дехто з наддніпрянців, як Є. Тимченко та його учениця Олена Курило в своїй „Початковій граматиці української мови“, видання 1918-го року та в „Курсі українського правопису“, Київ, 1919-го року.⁹

Не зважаючи на різні погляди щодо вживання апострофа, упорядники затвердили його вживання де він потрібний як східнім, так і західнім українцям.

Віталій Русанівський пише, що „20-ті роки — це як відомо, період розгортання всіх стилів і жанрів української літературної мови. Бурхливо розвивається художня література... зростає публіцистика, виходять підручники українською мовою. Все це вимагає глибшого проникнення в закони мови і вироблення розгорнутих правописних правил, які б відповідали незрівнянно зрослій мовно-писемній практиці“.¹⁰ Це правда, але також на Україні (чи в Україні О. Р.) перебувало тоді понад двадцять тисяч галичан, які працювали в українській адміністарції, в наукових установах, пресі, судівництві й вони ж домагалися зміни й поправок до усталеного правопису з 1921-го року, щоб він відзеркалював також вплив і значіння галицької української мови.

Постановою Ради Народних Комісарів УРСР за 23-тє липня 1925-го року зорганізовано при комісаріяті освіти під головуванням наркома Миколи Скрипника, Державну комісію для усталення українського пра-вопису. До цієї комісії ввійшло 26 членів, між якими були такі визначні українські мовознавці, як А. Кримський, М. Грунський, О. Синявський, Г. Голосекевич, Є. Тимченко, О. Курило, а згодом запрошено ще до участі В. Дем'янчука, М. Калиновича, К. Німчинова, Л. Булаховського, Б. Ткаченка та учених мовознавців з Західної України, таких як В. Сімович, В. Гнатюк, Степан Смаль-Стоцький. Ця комісія відбула два засідання у 1925-ім і 1926-ім роках та за постановю 2-го пленуму О. Синявський відредагував проект правопису, який вийшов був у тому ж році двотисячним тиражем.¹⁰ Комісії було доручено скликати в цій справі конференцію з участю широких наукових кіл та запросити до участі все українське громадянство.

На першому засіданні комісії 1-го серпня 1925-го року у Харкові створено сім підкомісій на основі поданого проф. О.С. Синявським пляну. Ці підкомісії були: 1). правопису окремих літер в незмінних частинах слова; 2). флексії; 3). чужі слова; 4). пунктуація та інші допоміжні знаки; 5). упорядкування альфабету; 6). граматична термінологія; 7). словничок важких у правописі слів.¹¹

Редакція „України“ створила для цього „правописний куток“ і першим його автором виступив проф. Є. Тимченко зі своїм дискусійним проектом — дезидератами, закликаючи, щоб новий правопис був побудований на таких **трьох принципах: по-перше**, щоб кожному звукові (звуковому типові) відповідала окрема літера, ї щоб лічбі звуків дорівнювала лічба літер, інакше кажучи, щоб їх було не більше як звуків і не менше, і щоб одна літера не виконувала функцій другої; **подруге**, щоб „В основі правопис (був) загально фонетичним, але в тих випадках, де ми діялективно маємо ріжні фонетичні варіанти, то віддавати перевагу тому, що чудає правильну фонетичну еволюцію, а не є вислідом пізніших процесів анальгогічних“; **потретє**, щоб „В правопису іноземчих слів віддавати знаками нашого письма як-найдостотніше їх вимову, коли на це дозволяють його графічні засоби, в противнім разі знаками, що найближче відповідають звукам того язика, що з нього запозичено слово“.¹¹

З першим принципом, говорить далі Тимченко, „вяжеться проблема нашої графіки. Чи нам залишатися й надалі при „гражданці“, чи перейти на латинку? Якщо залишатися при „гражданці“, то тоді постає питання, як її найкраще пристосувати до української мови згідно цього виставленого мною принципу, тому що в нашій графіці немає окремих знаків на „дз“, „дж“, на звук „j (ї), який то раз „ховається“ в лігатурах „я“, „ю“ і в знаках „ї“, „є“, то виявляється в окремому знакові „ї“ (перед „шелестівкою“ на початку і в середині слова та по „голосівці“ в кінці слова). Також літера „ь“ не виражає жодного звука, а вказує тільки на палятальний відтінок попередньої шелестівки („приголосної, О. Р.“)¹¹

Ту саму функцію „подвійності“ виконують так само літери: „я“, „ю“, „ї“, „є“, а разом з тим і другу функцію, відзначаючи два звуки: „j + а“, „j + у“, „j + і“, „j + е“, тобто цілій склад.¹² Отже, чи не приняти правопис „моя“, „я“, „моє“, „ї“, „його“, „Юрко“, „мою“ як: „моја“, „ја“, „је“, „моје“, „јији“, „јого“, „Јурко“, або приняти відзначування палятального відтінку шелестівки-приголосної „драгоманівською“ літерою „ъ“ і писати: „дъядъо“, „њухати“, „тъагти“, „синье“, „день“ і т.п., або приняти другий варіант М. Тулова, який говорив, щоб „перед голосівкою (відзначити мякість шелестівки знаками „я“, „ю“, і т.п., а перед шелестівками і в кінці слова знаком‘ і писати „сяје“, „ден““. Обидва проекти мали свої позитивні й негативні сторінки, але „драгоманівське“ написання слова „день“ збереглося й донині, а М. Ту-

лова не прийнялися. З цим зв'язана довга пропозиція проф. Тимченка, з якої я вибрав тільки найістотніше щодо цього першого принципу.

(далі буде)

ПРИМІТКИ І БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Д-р Кирило Студинський, „З побуту на Радянській Україні“, VII, Діло, ч. 164, 27 липня 1927 р., стор. 2.
2. „Рядянська Україна: Конференція для усталення українського правопису“. Діло, ч. 122. 4-го червня 1927, стор. 2.
3. Проф. д-р Степан Чорній. „Історія української літературної мови ХХ сторіччя“. Мюнхен, Український Вільний Університет, 1975, стор. 131.
4. Там же, стор. 18.
5. В. М. Русанівський, „Становлення і розвиток системи правопису“, в Мовознавство на Україні за п'ятдесят років. Київ, „Наукова думка“, 1967, стор. 130.
6. Митрополит Іларіон (проф. Іван Огіенко), Історія української літературної мови. Вінниця, „Наша Культура“, 1949, стор. 317.
7. Степан Чорній, цит. праця, стор. 19.
8. Там же.
9. Там же, стор. 19.
10. В.М. Русанівський, цит. пр., стор. 131-132.
11. Є. Тимченко, „Управильнення українського правопису“, ж. Україна, Київ, кн. 4, 1925, стор. 188.

ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРИСТИЯНСТВА В УКРАЇНІ

Микола КОТЛЯР

ПОСТУПОВЕ ПРОНИКНЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА НА СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ ЗЕМЛІ

Нині жоден з учених істориків, археологів чи етнографів не спроможний, бодай з приблизною точністю, відповісти на питання: коли християнська релігія ввійшла до життя східних слов'ян. Дослідники розходяться не те що в роках — у століттях. Адже записана у найдавнішому літописі східних слов'ян. „Повісті временних літ“, історія про те, що нібито апостол Андрій поставив хрест на київських горах (і, тим самим, поклав початок християнству в східнослов'янському суспільстві) вже давно визнана легендою. Вчені вважають, що складач літопису, київський монах Нестор, увів до свого твору оповідь про Андрія, щоб у такий спосіб довести древність христиняства на Русі.

Археологи висловлювали припущення, що христиняство сповідувало південне відгалуження східних слов'ян, відоме з творів візантійських письменників під ім'ям антів. У VI-VII століттях нашої ери анти неодноразово воювали з візантійцями, укла-

дали з ними мирні угоди і в перебігу цих взаємин могли запозичити у них християнство. Але припущення потребує вагомих доказів. Археологічні, тобто речові джерела, не завжди дозволяють ученим скласти уяву про характер і зміст вірувань людей давнини. Надійну інформацію здатні дати лише джерела письмові: літописи та хроніки, нотатки мандривників, державні чи приватні документи тощо.

Отож, письмові джерела дозволяють зробити висновок, що на східнослов'янських землях окремі люди почали сповідувати християнство ще в IX столітті. Так, знаменитий у середньовіччі арабський географ Ібн-Хордадберг у 40-х роках IX століття згадує про слов'ян-християн, що слугували як перекладачі руським купцям. А ще один арабський письменник Аль-Масуді, котрий писав у першій половині X століття, але користувався джерелами попереднього століття, засвідчує, що частина слов'ян (з контексту його оповіді виходить, що східних) сповідує християнство і навіть має церкви.

До цих звісток арабських письменників загального характеру візантійські автори додають ще одне, набагато конкретніше. На початку 860 року руська флота під проводом київського князя Аскольда напала на столицю Візантійської імперії Константинополь. Висаджений з 200 кораблів десант розпочав облогу міста, зняти яку імператорові вдалося завдяки виплаті великої контрибуції. Глава візантійської церкви, патріярх Фотій в одному з своїх послань стверджує, що Русь прийняла християнство і туди був надісланий з Константинополя єпископ. В одному з давньоруських літописів, Никонівському, міститься підтвердження цієї звістки. Проте немає сумнівів у тому, що близько 860 року хрестився лише київський князь Аскольд з купкою дружинників, а країна залишилась язичницькою.

Археологічні джерела свідчать, що невелика частина руської феодальної верхівки приймала християнство у другій половині IX — першій половині X століття. Саме на зламі цих століть у некрополях Київської Русі відбувається переход від старого, язичницького, до нового, християнського, похованального обряду. Довголітні археологічні дослідження привели вчених до висновку, що найчіткіше зміна похованального обряду виявляється в регіоні Києва, далі — Чернігова, Любеча, Переяслава. тобто міст, де постійно стояли залоги з княжих дружинників і мешкали бояри.

Однак упродовж тривалого часу християнська релігія охоплювала вузьке коло осіб правлячої верхівки Київської Русі. Протягом IX — першої половини X століття в східнослов'янському суспільстві завершувався переход від родоплемінного ладу до феодального, і необхідні соціальноекономічні умови утвердження християнства ще не склалися...

Тому часи князювання в Києві Олега та Ігоря (882-945 роки) ще не внесли помітних змін ні в суспільні, ні в економічні стосунки східнослов'ян-

„ЛЕТЮЧИЙ ГОЛЛЯНДЕЦЬ“

З усіх легенд, пов'язаних з морем, мабуть, найживучішою є легенда про «Летючого голляндця» — таємничий корабель, який раптово з'являється і так само раптово зникає в океані. І хоча час, коли вона виникла, давно відійшов у минуле, проте й сьогодні навряд чи знайдеться людина, котра залишиться байдужою до цієї незвичайної морської казки.

Що ж відомо про «Летючого голляндця», якому присвячено багато сторінок світової літератури? Коли вірити одним авторам, це була шхуна, яка мало чим відрізнялась від інших вітрильників XV–XVIII століть. Інші автори, навпаки, вважають, що «Летючий голляндець» — гіантський корабель, на якому можна було розмістити тисячі людей.

У XVII столітті до легендарної фабули «Летючого голляндця» були введені судна й особи, котрі реально існували. Серед них широко відомі імена голляндських мореплавців Ван Стратена та Ван дер Декена.

Бельгійський морський журнал «Сюр л'о» писав навіть, що виявлено архівні документи, які стосуються прообразу «Летючого голляндця». У період розквіту вітрильного судноплавства ним був корабель «Фліссінгер», який належав пірату голляндцю Ніколасу Яаррі.

Через якісні таємничі обставини цей корабель зник сотні років тому, але, оповідає легенда, й досі він блукає океанськими просторами. Не варто зустрічатися з цим кораблем. Адже його команда складається з привидів.

Проте найстрахітливіша історія пов'язана з німецьким рейдером — піратським допоміжним крейсером, яким командував капітан Рюкгардт. Це одна з останніх легенд на цю «тему» і тому розповімо про неї докладніше.

Відомо, що на своєму «бойовому рахунку» Рюкгардт мав понад сто затоплених суден. Серед них — госпітальне судно з пораненими і судна нейтральних держав. Рейдер знищував усе, з чим зустрічався в морі. Рюкгардт наказував стріляти з корабельних кулеметів по потопаючих. Він вибирає «мішені» й особисто для себе. Ними були діти, жінки та старі, яким удавалось на шлюпках відійти від потопаючого судна.

Як відомо, потоплення госпітального судна «Принцеса Мод» та американського пароплава «Маврітанія» стало приводом для вступу у війну Сполучених Штатів.

На щастя, це були останні розбої рейдера «Ессена». Він не повернувся на базу. Марно німецькі радіостанції викликали його на зв'язок — відповіді не було. Тим часом море лишалось спокійним, і жоден командир не міг похвалитися тим, що саме він

ської держави. Обидва князі зосередилися на розповсюдженій зміненні державної влади у племінному світі Східної Європи. Проте вони змогли утвердити свою владу, суд і збирання данини лише на незначній території навколо Києва. Не дивно, що в першій половині Х століття християнство дуже мало поширилось на всю територію Давньоруської держави.

Як і раніше, на Русі панівною релігією було язичництво. Феодальна верхівка робила спроби його модернізації в нових соціально-економічних умовах. Протягом Х століття давньоруський уряд силоміць поширює князівсько-дружинний культ Перуна — бога громовиці і блискавки — на східнослов'янські землі. Договори Русі з Візантією 911, 945 і 971 років свідчать, що Перун вважався на Русі головним божеством, якому присягали русичі додержуватись умов тих угод.

Та до офіційного запровадження християнства ніза князювання Ігоря, а пізніше його сина Святослава справа не дійшла, хоча найбільш проникливі представники феодальної верхівки Київської Русі відчували, що язичництво віджило своє. Стара релігія родоплемінного ладу відмовлялася (та й не була придатна) слугувати ладові новому — феодальному, що насувався. Тому зовсім не випадковим є хрещення княгині Ольги, що сталося, згідно досить-таки непевної хронології „Повісті временних літ“, у 955 році.

Вирушаючи до Константинополя, Ольга ставила метою не лише власне охрещення, а й досягнення вагомих політичних вигод. Вона добивалася укладення русько-візантійської союзної угоди і прагнула скріпити її найбільш надійною для тих часів печаткою — династичним шлюбом.

Вона запропонувала обручити свого малого (6-7-літнього) сина Святослава з однією з п'яти дочок візантійського імператора Костянтина Багрянородного. Проте імператор ухилився від пов'язання родинними стосунками з київським правлячим домом. Гордовита візантійська імператорська родина вважала за можливе родичатися хіба що з германськими імператорами.

Зате Ольга досягла іншої мети — урочисто прийняла хрещення в головному храмі імперії — константинопольському Софійському. Була підписана і союзна русько-візантійська уода, хоч і менш вигідна для Русі, ніж та, яку пропонувала спочатку Ольга. Договір забезпечував руським купцям сприятливі умови торгівлі у Константинополі й інших грецьких містах, а візантійській стороні — систематичну воєнну підтримку Київської держави.

Після хрещення Ольги джерела мовчать про будь-яке підвищення інтересу до нової релігії, тим більше — про її розповсюдження на Русі. Лише за князювання внука Ольги Володимира у державі нарешті визріли необхідні умови для запровадження християнського віровчення як офіційної релігії Київської Русі.

потопив «Ессена». Він буквально розчинився в океані. Незабаром про нього перестали згадувати.

Письменник Моріс Ренар виклав легенду так. ....«Ессен», який у нічній пітьмі здавався ще більш зловісним, ніж звичайно, йшов малим ходом. Капітан Рюкгардт спостерігав за морем, вишукуючи чергову жертву. Раптом матрос з «воронячого гнізда» вигукнув: «Ліворуч за курсом — корабель!»

Рюкгардт підносить до очей потужний бінокль. І усмішка враз зникає з його обличчя. Те, що побачив Рюкгардт, вразило його. Це — не сучасний йому корабель, а якийсь музейний експонат, що височить над хвилями. У перший момент капітана пронизала страшна думка: «Летючий голляндець!» Корабель-привид! Рюкгардт злякався: легенда твердила, що корабель-привид показується лише тим, кому судилося загинути, і ніхто ще не повернувся, щоб його описати. Проте капітан опанував себе. Звичайно, це піdstупи противника! Так, вигадка ця просто чудова! Загримувати судно під корабель-привид!

Ось він наближається освітлений місяцем. Його виразно видно в бінокль. Бінокль злегка тримтити. Ці люди... Вони жахливі. Вся команда — нечаке трупи, що постали з домовин. Чиста робота, близькуча інценізація!

Команди, кілька маневрів... Торпеда мчить до бриго. Капітан дивиться на пузирчастий слід, який вона залишає у воді. Йому здається, що вона ще ніколи не рухалася так повільно. Торпеда от-от влучить у ціль. Рюкгардт мимоволі заплющує очі... З-під води долинає добре знайомий глухий гуркіт. Вибух! Але цього разу на топердовданому кораблі не чути одчайдушних зойків — навпаки, то крики тріумфу.

Капітан Рюкгардт, пополотнівши від жаху, вдивається в потопаючий корабель. Він пригадує легенду: блукання корабля-привида закінчаться в момент, коли знайдеться корабель ще більш злочинний, який звільнить «Голляндець» від прокляття і прийме призначену йому кару на себе.

Раптом Рюкгардта переймає відчуття того, що цієї хвилини він перетнув якийсь рубіж. Його, бліда, мов у привида, долоня, переводить ручку машинного телеграфа на «Повний вперед» Але гвинт «Ессена» не обертається. Дим вже не йде з його труби... Та проте крейсер рухається, розтинаючи водну гладінь, за кормою стелеться піниста доріжка.

«Ессена» заслужено покарано: віднині він приреченій блукати у вічності, бути проклятим кораблем, символом смерти, провісником горя і нещастя».

Статистика зниклих кораблів

Найбільшим авторитетом з історії загадкових кораблів та суден-привидів» на Заході вважається професор Ральф де С. Чілдс. Протягом усього свого життя він збирав матеріали про судна, які таємнически зникли в морі. Користуючись архівними

даними, статистикою, інформацією очевидців, Чілдс назвав п'ятнадцять вітрильників-«привидів», зареєстрованих на морських просторах. Про вісім таких суден говориться, що вони йшли проти вітру, на п'яти не було видно команд, інші були «палаючими суднами». Серед цих «чілдсівських привидів» — французький військовий корабель «Ле Нофраж Англє», який затонув під час штурму в 1711 році, вітрильник «Святий Мартін», який завжди пливе «пойнятій полум'ям», індійське вітрильне судно, що йде проти вітру, «корабель-мрець», який періодично з'являється в бухті Каско, та інші.

Професор Чілдс поділив їх на чотири групи: судна, поява яких нічого не провіщає; судна, поява яких знаменна; судна, які з'являються у певний час; судна, пов'язані із злочином і покаранням.

Відвідавши Нью-Брансвік, який особливо уславився своїми кораблями-привидами, Чілдс ознайомився з матеріалами місцевого музею. Бібліотекар і архіваріус музею розповіла, що вона знає щістьох чоловік, які бачили вітрильник «Святий Мартін». При цьому вона додала, що всі ці люди «практично не схильні до фантазій». Разом з тим Чілдс робить цілком слушний висновок, що досить важко визначити, які з кораблів-«привидів» є виплодом людської уяви, які створені фольклором, а які вигадані для того, щоб «притягти туристський доляр».

Одна з легенд, яка явно розрахована на туристський доляр, до сьогодні дуже популярна у Франції. Вона пов'язана з аварією вітрильника «Амфітріта». Судно йшло з Англії до Австралії. На ньому, кажуть, були засуджені жінки-злочинниці. У серпні 1833 року, коли «Амфітріта» перебувала в районі Булоні, почався штурм. Під час катастрофи загинуло сто двадцять вісім чоловік. Уламки корабля викинуло на берег. Як твердять, ув'язнені жінки були закуті в кайдани. Вони практично не мали шансів на порятунок.

Місцеві рибалки розповідають, що в річницю трагедії в порту чути жіночі голоси. Це нібито затонулі жінки намагаються перекричати гуркіт хвиль і завивання вітру. Якщо ви не повірите рибалкам, то вони запросять вас скористатися з їх гостинності, дочекатись фатальної ночі і послухати... Звичайно тамтешні місця приваблюють велику кількість туристів-нероб.

Та легенди залишаються легендами, які б не були джерела, що породили їх. Вони обростають такою кількістю вигадок, що стають не більш як жахливими казками. Проте історія мореплавства знає й справжні випадки, котрі вражают нас своєю таємничістю.

Загадки моря чекають пояснення

У 1850 році великий вітрильний корабель «Сіберд» («Морський птах») показався на горизонті недалеко від міста Ньюпорт, біля узбережжя американського штату Род-Айленд. У ті часи такі ко-

раблі не часто відвідували цей район Атлантики. Поява чудового вітрильника викликала зрозумілу цікавість. Місцеві жителі — рибалки Істон Біча повисипали на берег.

Коли трьохсоттонний «Сіберд» підійшов ближче, звернули увагу, що судно продовжувало йти під усіма вітрилами. І, що було зовсім дивним, прямувало воно просто до того місця біля берега, де вода вирувала на рифах. Уже чути, як тріпотять вітрила, а корабель не зупиняється. Здавалося, він сам шукає загибелі.

З берега почали кричати, дали кілька попереджувальних пострілів. Але марно. «Сіберд» ішов на підводні скелі. Натовп на березі завмер, чекаючи на неминучу катастрофу. Та сталося несподіване. Величезною припливною хвилею корабель, ніби піднятий велетенськими руками, був перенесений на берег і легко сів на пісок oddalік від небезпечного місця.

Богобоязливі рибалки, перехрестившись, кинулись до судна, щоб поздоровити його екіпаж з чудесним урятуванням від катастрофи. Добігши до «Морського птаха», вітрила якого ще надимав вітер, вони зупинилися вражені: ніхто не відповідав на їх привітання.

На палубі судна не було жодної живої душі! Тільки маленький судновий пес радісно вітав людей веселим гавканням. Сміливці обережно вилізли на корабель. Вони почали кликати моряків, та марно. Жодних ознак життя. Корабель був без команди. На камбузі на плиті стояв чайник, і в ньому кипіла вода. У матроському кубрику відчувався різкий запах тютюнового диму. І все.

Із суднового журналу можна було дізнатись, що «Сіберд» плавав під командуванням капітана Джона Дарема. Його знали як чудового моряка. Всі речі капітана були в каюті цілими і неушкодженими. Білизна зберігалась у шухляді. Як свідчив судновий журнал, вітрильник повертається з Гондураса і йшов у Нью-порт з вантажем рідкісних порід дерева та кави. Останній запис свідчив, що корабель обминув небезпечну гряду скель лише за кілька миль від Нью-порта... У другій половині дня рибалки, які повернулися з моря, розповідали, що рано-вранці бачили в морі «Сіберд», і капітан Дарем навіть вітав їх, помахавши рукою. Розслідування подій анітрохи не відкрило завіси над таємничим зникненням екіпажу вітрильника.

Вітрильник намагалися зняти з берегової обмілини, але з цього нічого не вийшло. Він поступово угрузував у пісок. Та одної ночі розбушувався штурм. А коли море заспокоїлось, на місці колишньої катастрофи не було ні судна, ні його уламків.

Таємничі обставини вирішили й долю вітрильника «Джейнс Честер». 28 лютого 1855 року з борта судна «Маратон» помітили якийсь корабель. Це був «Честер». Коли обидва судна наблизилися одне до одного, моряки з «Маратона» почали кричати. Не діставши відповіді, вони висадились на загадковий корабель. Судно було цілком справне,

рятувальні шлюпки — на своїх місцях, у коморах і на камбузі — достатні запаси провіанту й питної води, вантаж у трюмі цілий. Але — жодної живої душі.

Капітан «Маратона» склав детальний рапорт про своє незвичайне відкриття. Спочатку гадали, що на «Честері» була ще одна запасна рятувальна шлюпка, на якій екіпаж і полишив судно. Проте судноплавна компанія, якій належав вітрильник, відкинула це припущення. Протягом кількох місяців чекали повідомлень про долю команди «Честера», але й до сьогодні про це нічого невідомо.

I, нарешті, — про випадок, що стався в Гудзоновій затоці. В останні роки плавання китобоєць «Жорж Анрі» і допоміжне судно-база «Рескю» завжди працювали «в парі». Китобоєць з відносно новим корпусом ішов уперед, прокладаючи шлях у кризі для «Рескю», а той рухався слідом за ним у кільватері. На промислах «Жорж Анрі» полював кітів, а «Рескю» був, власне, цехом для обробки туш.

У 1860 році обидва судна вели промисел у Гудзоновій затоці, біля північно-східних берегів Канади. У цьому районі було багато плавучої криги. На шляху зустрічались суцільні дрейфуючі крижані поля. До того ж часто зривався шторм. Але загалом плавання проходило благополучно. Екіпаж «Рескю» жодного разу не полишив свого судна.

Та одного дня далекоглядний капітан «Рескю», чекаючи на особливо жорстокий шторм, вирішив не ризикувати.

Ще задовго до того, як розбурхалася стихія, він наказав команді перебратись на борт китобояця. «Рескю» залишили на якорях недалеко від берега. Небезпека справді була реальна. Хвілі й вітер немilosердно розправилися із старим «Рескю». Спочатку зламалися щогли, потім судно разом з якорями понесло до берега. Кінець кінцем напівзруйнований корабель був викинутий на міліну.

Коли стихія трохи вгамувалась, «Жорж Анрі», який переніс шторм далеко від берегів, повернувся до місця, де залишили «Рескю». Врятувати судно не було жодної можливості.

Минув рік. Наприкінці липня 1861 року китобоєць «Жорж Анрі» знову з'явився в тих місцях і, на превеликий подив екіпажу, майже поруч у побачили «Рескю». Багатьом здалося, що судно рухається так, ніби тримається заданого курсу — йде за китобояцем.

Потім «Рескю» зник з поля зору. Проте не надовго. Минула доба, і вночі буквально біля борта китобояця знову помітили «Рескю». Судно перебувало на відстані приблизно 150 метрів. Затиснутий у кризі «Жорж Анрі» не мав ходу, тим часом як «Рескю», здавалося, вільно маневрував. Він пройшов буквально біля самої корми китобояця, рухаючись у напрямку берега. Потім «Рескю» знову опинився на тому місці, де його залишили після аварії.

Усі ці зустрічі травмували психіку марновірних моряків. Вони відмовилися працювати і вимагали

ЛЮДИНА ШУКАЄ ЕНЕРГІЮ

«Ніякий вид енергії не коштує так дорого, як її нестача», — сказав індійський учений Гомі Баба. Ось чому людина ніколи не припиняла пошуки нових джерел енергії. Нині ера дешевої енергетики вже минула — все паливо, до якого легко було дістатися, вичерпане. Та людина не припиняє пошуки...

Магічне слово сучасності

Людство, незважаючи на величезні фінансові втрати, шукає нові шляхи одержання енергії. „Енергія стала магічним словом сучасності.

Воно прийшло до нас з давньогрецької. «Енергія». Будь-яка наша дія та й узагалі все життя — це безперервне споживання й витрати енергії. А вся історія людського суспільства — від печерних часів і до наших днів — то історія пошуків, освоєння і використання різних видів і форм енергії. Причому, приручаючи кожний новий її вид, людина розвивалася не тільки технічно. Тепло, вогню, енергія води й вітру, потужність парової машини, диво електричного струму — то етапи соціального розвитку людини.

Сьогодні слово «енергія» дедалі рідше вживається у своєму первісному значенні і, як правило, не відбиває фізичного змісту цього поняття. Все частіше воно звучить у контексті соціальних, демографічних, політичних проблем. Сучасна енергетика — це нові критерії в економіці, нові науково-технічні завдання і найважливіша вимога — зберегти природу від згубних для життя на Землі змін.

Чому ж енергія оволоділа думками людей. Навіть тих, які недавно ще так бездумно споживали її?

Будь-які прогнози, котрих нині безліч, — і пессимістичні й вкрай оптимістичні, — зводяться до одного висновку: запаси горючих копалин на нашій планеті рано чи пізно вичерпаються. І світ постане перед проблемою енергетичного голоду. Згідно з найскромнішими підрахунками за останню чверть

століття людство витратить енергії вдвічі більше, ніж упродовж усієї попередньої історії.

«Росте ліс довго, а згоряє швидко», — говорив римський філософ Луцій Анней Сенека. Мільйони років природа створювала те, що ми спалюємо за лічені роки. Аби відновити ці запаси, знадобляться знову мільйони років.

Так утворилося поняття невідновлюваних енергетичних ресурсів. Людство здригнулося перед загрозою енергетичного голоду. Та виникла й альтернатива — можливість використати відновлювані джерела енергії — випромінювання Сонця, тепло Землі, сили вітру й морських хвиль. Їх ресурси не зменшуються навіть у тому разі, коли людина починає їх інтенсивно використовувати. Це практично вічні джерела енергії. Кількість сонячної енергії, яку одержує лише поверхня суші нашої планети, в 15 — 20 тисяч разів перевищує сьогоднішнє світове енергоспоживання.

Сонячна радіація — найбільше джерело відновлюваної енергії. Повна потужність випромінювання нашого денного світила виражається астрономічною цифрою — $4 \cdot 10^{14}$ мільярдів кіловат. Звичайно, більша частина її не досягає поверхні Землі, а відбивається атмосферою. Але навіть та енергія, що падає на поверхню одного лише озера, еквівалентна потужності великої електростанції.

У земній корі на доступній для сучасної техніки глибині сім-десять кілометрів, за попередніми підрахунками, сховано тепло, загальна кількість якого в п'ять тисяч разів більша від теплотворної здатності видів органічного палива на плянеті!

То в чому ж справа? Чому не використовуються ці величезні поклади екологічно чистої енергії?

Противники використання відновлюваних джерел, яких і зараз багато навіть серед відомих учених-академіків, мають підстави для скептицизму. Головний недолік вічних джерел — розсіяність потоків енергії. Так, щільність сонячного випромінювання на поверхні Землі не перевищує кіловата на квадратний метр. Кількість сонячної енергії залежить від часу доби і року, а також від погоди.

Та не слід забувати, що споживачі енергії різні: промисловість, сільське господарство, транспорт і побутовий сектор. І хоч їх енергетичні потреби приблизно одинакові, але, так би мовити, до якості енергії вони ставлять різні вимоги. Промисловість, як правило, ґрунтуються на енергетиці великих потужностей. А от решта споживачів може цілком задовольнити свої потреби за рахунок енергетики невеликих потужностей, тобто відновлюваних джерел.

Отже, треба відкинути непотрібний скептицизм. Настав час перейти до багатьох джерел, що взаємно доповнюють одне одне.

1600 сонць

На XI конгресі Світової енергетичної конференції більшість учасників зійшлася на думці, що до 2000 року провідна роль органічного палива в енергетиці збережеться. На їх думку, зміниться лише

повернення додому. Капітанові «Жоржа Анрі», який сподівався зимувати в цих районах, не залишалось нічого іншого, як самому затопити «Рескю». Зробив він це досить просто. Піднявшись на борт «привіда», він відкрив один з кінгстонів у днищі, і на очах усієї команди судно було поховане на дні Гудзонові затоки».

Одне слово, деякі справжні загадки моря ще чекають на своє пояснення.

Д. Ейдельман.
„Наука і суспільство“

співвідношення між трьома «китами» — нафтою, газом і вугіллям — на користь останнього і зросте частка атомної енергії. І лише 17 спеціалістів з трьох тисяч, що зібралися на конгресі, твердили, що вже через 20 років 70 процентів світового виробництва енергії задоволяться відновлювані джерела — сонце, вітер, тепло Землі. Кажуть, що думка меншості не завжди помилкова...

Майже всі джерела енергії, з якими ми досі, мали справу, — вугілля, нафта, природний газ, — то законсервована сонячна енергія. Сонце щороку дає людству мільярди зерна і деревини. Енергія річок і гірських водоспадів також походить від нашого денного світла, яке підтримує кругообіг води на Землі. І скрізь тут сонячна енергія використовується непрямо, через численні проміжні перетворення. От би виключити ці проміжні ланки і наочитися безпосередньо перетворювати теплове і світлове випромінювання Сонця, що падає на Землю, в механічну чи електричну енергію!

Цією мрією людина снить давно. Недарма ж існує легенда про те, що давньогрецький математик і фізик Архімед під час другої Пунічної війни за допомогою системи дзеркал підпалив дерев'яні римські кораблі у Сіракузах. Великі уми людства знову й знову поверталися до мрії використання невичерпних джерел сонячного випромінювання...

Але за весь період, починаючи з перших скромних дослідів XVII століття і до космічних польотів, прямому використанню сонячної енергії особливої уваги не приділяли. Тільки в наші дні починає формуватися новий науковий і технічний напрям з проблем використання сонячної енергії — так звана геліогенеретика.

У різних країнах світу створюються установки невеликої потужності для постачання дрібних споживачів тепловою, електричною чи механічною енергією. Такі установки успішно обігрівають житлові приміщення, вирощують овочі у теплицях, сушать сільськогосподарські продукти, опріснюють і качають воду і т. д.

Однак найпривабливіша перспектива використання сонячної енергії — одержання електрики. З одного «енергетичного поля» в Каракумах площею 70 на 70 кілометрів можна було б зімати такий самий електроенергетичний «урожай», який дають сьогодні всі електростанції країни. Перша експериментальна сонячна електростанція уже працює в Криму.

...На верхівці вежі, яка на 70 метрів піднеслася над безкрайнім кримськими степами, встановлено паровий котел. Внизу, навколо вежі, концентричними колами розміщено 1600 дзеркал, що звуться геліостатами. Вся ця дзеркальна мозаїка нагадує стародавні символи Сонця у вигляді сяючих кіл, якими наші пращури прикрашали своє житло. Життєдайна сила нашого світила викликала раніше страх. Люди, тісно пов'язані з природою, чекали від нього ласки — врожаю, хорошої погоди чи карі — бурі, граду, сліпоти. Тому й встановлювали символи Сонця над фасадами будинків, вишивали,

вишивали їх з дерева. Нинішнє кримське дзеркальне коло — символ підкорення людиною енергії світла.

Кожний геліостат — то 45 пласких дзеркал, постійно націлених на сонце...

Соняшні промені, відбиті від геліостатів, фокусуються і спрямовуються на котел. Під дією високої температури вода в котлі перетворюється на пару. А далі все відбувається як на звичайній тепловій електростанції: пара обертає турбіну, через неї — електрогенератор — і тече електричний струм.

У разі аварійної ситуації чи якихось непередбачених обставин комп'ютер може за одну мить розфокусувати всі дзеркала, тобто припинити подачу сонячної енергії. Він може також надати геліостатам горизонтального положення за сильного вітру і націлити їх на перший вранішній промінь Сонця...

Сонце — одне з несталих джерел енергії. Воно не світить уночі, та й у день часто ховається за хмарами. Тому треба будувати акумулятори енергії, які запасатимуть тепло для роботи турбін у хмарну погоду і вночі.

Вже існує проект СЕС потужністю 300 тисяч кіловат. Це потужність промислової електростанції середнього масштабу. Вважається, що СЕС такої потужності за своєю економічністю вже не поступатиметься сучасним тепловим і атомним електростанціям. Отже, перші кримські сонячні мегавати мають прокласти русло для найчистішої в світі соняшної енергетики. Треба навчитися збирати ту енергію, яка приходить до нас сама.

Є й інші проекти соняшних електростанцій. Учені вважають, що для ефективного перетворення невичерпних ресурсів нашого світила в електричну енергію треба будувати електростанції на штучних супутниках Землі. Їх орбіту слід обирати таким чином, щоб приймачі енергії були спрямовані на Сонце. Його радіація у безповітряному просторі дуже інтенсивна, оскільки не поглинається і не розсіюється атмосферою. Електростанція в космосі буде в 6—15 разів потужнішою, ніж така ж сонячна на Землі.

Головна частина електростанції являтиме собою гіантські колектори, складені з великої кількості сонячних батарей, які вже тепер живлять енергією космічні апарати. Тут енергія випромінювання безпосередньо перетворюється на електричну.

Майбутнє космічних електростанцій уже є предметом не гіпотез і фантазій, а технічних розробок...

Ніколь Сукманська

(Закінчення в наступному числі)

Т. ГОРОХОВИЧ

ДУХОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Рецензія на твір о. Степана Ярмуся з передмовою Юрія Мулика-Луцика. В-во Інституту Дослідів Волині ч. 51, накладом Т-ва „Волинь“, Вінніпег, Канада 1983, стор. 227. Ціна — 15 дол.

У книжці шість статей, що були написані з різних нагод і врізному часі. Але пов'язані вони в струнку цілістю темою дослідів духовості українського народу. З даних про біографію і студії о. Степана Ярмуся у передмові Ю. Мулика-Луцика бачимо, що тема твору цікавила його довго перед написанням цієї праці. Твір присвятив автор 1000-річчю офіційного християнства в Україні.

Студії над духовістю не є легкими; під цим терміном люди різне розуміють. І тому вже в першій статті є пояснення:

...якщо наша духовість розвивається в межах Православної Віри й православного віронавчання, то ми самою силою цього факту усвідомлюємо й пояснююмо цей предмет по-православному. (стор. 19)

Тож життя людини, коли пов'язане з її Церквою і віровизнанням, має своєрідний стиль: вона прямує до ідеалу християнського життя за певними методами, подаваними її Церквою. І це треба мати на увазі при читанні книжки.

Читаючи книжку, зустрінемо багато заперечень утертих поглядів про істоту релігійного духу нашого народу й нову інтерпретацію історичних подій, переконливі приклади, на підтвердження нових думок автора, що він їх уявив з життя народу, з його довговікової історії.

Тому, що автора не цікавить традиційна абстрактна філософія релігії, а релігійне життя й переживання, він присвятив багато уваги дослідженю дохристиянської релігії українців. А досліди цієї релігії важливі ще й тому, що серед нас поширене явище негації цих вірувань, мовляв, вони є виявом варварства. Такий погляд передали нам греки й римляни, які всіх поза їхніми межами уважали варварами. Також явище теперішнього вірування т. зв. „рунівістів“, появі т. зв. „гомо совєтікус“ в духовому сенсі — совєтської людини, яка є продуктом правлячих у ССРР „інженерів душ“ тощо — все це заставило о. Ярмуся писати так, а не інакше.

Читаючи першу статтю, читач бачить, що наших предків-поган зближувало до Христа саме природне шукання божества, іхні етичні й релігійні переживання. Українці-погани, наприклад, уважали святими землю і хліб (земля — мати-кормиця, а хліб — плід землі! Рідна земля — скарб,

що його кладуть небіжчикові в домовину. Святимо паску на Великдень і сьогодні, хоч греки — перші священики в Україні-боролися з цим звичаєм). У дохристиянських віруваннях наших багато етичних вартостей, краси, тому їх апробувало християнство. Обороняючи ці вірування, автор наводить опінії про них наших і чужих дослідників.

„Рунвіру“ о. Ярмуся оцінює як поворот до поганства через брак доброї волі у її носіїв об'єктивно її оцінити в контексті нормального духового розвитку людини чи людства взагалі.

А советизацію людей автор уважає великою небезпекою для народу, бо вона перетворює людей у роботів, що автоматично виконують закодовані механічні функції. Про різні варіянти такої советської людини говорять українські дисиденти, зокрема Євген Сверстюк („Собор у риштованні“), Микола Руденко („Хрест“, „Економічні монологи“) Валентин Мороз („Серед снігів“), Олесь Бердник („Зоряний Корсар“), Петро Григоренко вступна стаття до „Прозріння“ Миколи Руденка та багато інших.

Розглядаючи актуальне тепер питання, — яку віру прийняла Русь 988 року — неозначенено християнську, православну чи католицьку, о. Ярмусь твердить, що православну й подає на це такі аргументи:

Керували вибором віровизнання психологічна й частинно духовна орієнтайя русичів на Візантію (цьому сприяли — географічне положення країни, економіка, історична доля Руси, політичні, культурні й торговельні зв'язки з півднем. Відвертало увагу Руси від Заходу те, що зв'язок із Заходом приносив їй руйну з боку західних сусідів, зазіхання на багатства української землі. Та о. С. Ярмусь не захоплюється і Візантією, бо бачить у ній, у її духовості багато дечого, чого не могла сприйняти духовість нашого народу.

Русь не поспішала прийняти офіційно християнство, бо її древня віра була близькою до християнства. Автор подає історичний факт, що 860 року Русь була вперше охрещена, в Києві далеко перед християнством була церква св. Пророка Іллі (св. Іллю утотожнювали наші перші християни з Перуном!). А хрещення Аскольда 862 року й Володимира 988 відбувалося на умовах наших князів. Володимир Великий виступав проти Номоканону закону Візантії, яким допущено кару смерти, а її в Русі не було. Він не відповідав духовості українців. Володимир замінив цей закон грошовою карою (вирою).

Влучну й будуючу інтерпретацію духовості лежить про апостольство св. Андрія в Україні, подав Юрій Липа а за ним і о. Ярмусь твердить, що українська духовість не могла багато дечого сприйняти від греків. Легенда свідчить про духову, від нікого незалежну орієнтацію українського народу, на свій золотоверхий Київ. Були й історичні факти в нашому минулому, що свідчать про нашу духову незалежність.

Змальовуючи повними кольорами духовість нашого народу, о. Ярмусь добирає влучні аргументи історичної документації. Підійшов з новим насвітленням він і до інтерпретації славного твору „Слово про Ігорів похід“. Духовість українського народу, що віддзеркалена в цьому творі наскрізь християнська, всупереч поглядам більшості дослідників „Слова“*. Бо і автором твору був християнин; він користувався дохристиянськими віруваннями, багатим іх кольоритом для поетичної краси твору, його метою не було досліджувати духовість народу, а написати високомистецький твір. З цим твердженням погоджується і визначний знавець літератури старої доби росіянин Д. Лихачев. Читаючи аргументацію о. Ярмуся про „Слово“ як документ християнської духовності русичів (дарма, що в ньому є тільки один раз згадане ім'я Бог!), читач погоджується з автором.

Можна думати, що вже князь Ігор і сам автор не були двоєвірцями, бо ж Ігор, повертаючись з полону, поспішив до Церкви Пресв. Богородиці. Він не звертав уваги на поганські віщування перед битвою. І багато дослідників твору уважають — в Україні XII ст. двоєвірства вже не було, існували тільки ще деякі поганські обряди (твірдять це: Олександер Білецький, Святослав Гординський). Твір написаний для освічених верств населення, він був би заборонений, коли б проповідував поганство. Елемент дохристиянських вірувань у „Слові“ використав автор, щоб надати творові поетичної краси, таємничості, що їх так багато у нашому фольклорі.

Чому ж якраз „Слово“ взяв до уваги о. Ярмусь, щоб ним зілюструвати християнську духовість українського народу? А тому, що цей наш твір дослідник духовності уважає особливо важливим в „царині духа світових маштабів“ (твір цей — світова вартість!).

Дуже корисно впливає на читача інтерпретація о. Ярмусем тямки „духовість“, її контекст. Він не виводить складних теоретичних міркувань, але пояснює, що людська духовість — це активність розуму, серця і духа — всі прояви життя людини, спонукою яких є „Найвище Добро, Благодать Божественного Духа“, „Віра, Надія й Любов“. Тому й в дослідах подає ілюстрації тієї активності, спонук якіїм людини до того Найвищого Добра.

Гуманність українського народу пробивається в довгій його історії. Святослав завойовник своїми близькими взаєминами з дружинниками, повідомленням ворога викликом „Іду на вас!“, демократичний характер віча, закони „Руської Правди“, що не признавали смертної кари, служба наших ченців і монастирів для добра народу, євангельський дух у „Поученні Володимира Мономаха“, і не тільки це особливе поучення, але й саме явище поучень взагалі (їх було більше, писали їх наши духовні особи й міряни) — все це заперечує впливи на українців візантійського цезаропапізму, в Московськім Князівстві він дуже прийнявся і процвітав. Тому учений француз о. Люіс Буер правильно

зрозумів і оцінив нашу духовість, кажучи, що в Русі християнство, зустрілося з високорозвиненою духовістю.

Руїна України кочовиками в ХІІІ ст. не вбила духа, він жив у церковних братствах, у козацтві, в побратимстві. І те, що зацепили народові володарі княжої доби — прагнення освіченості, почитання книжок як джерела пізнання, продовжували церковні братства. Хоч Україна була поневолена, але сильна християнська культура давала їй духовий корм. „Руська Правда“ відізвалася навіть у Литовському статуті, бо в ній виявлена висока розвинена українська духовість, елементи якої збереглися в наших звичаєвих законах: у Росії нема з неї найменшого сліду!

Треба згадати й ролю монастирів в Україні. Вони не ховалися в лісах, ченці жили близько з народом, допомагали йому освітньою, харитативною працею, поученням про активність людського духу, серця і розуму в прямуванні до християнського ідеалу. Близьке співжиття священиків і ченців з народом, популярність поучування батьків у заповітах, щоб їхні діти „для Бога і для душі своєї страх Божий мали“, щоб знали, що „ані піст, ані пустельництво, ані чернецтво не врятають (їх), а тільки добробчинність“, — ось що різить нашу духовість від грецької та московської.

Наш автор підмітив цю яскраву різницю двох духовостей і подав багато прикладів. Одним з переконливих аргументів, що Русь мала постійно своєрідну духовість і тому не сприймала чужих впливів, є месіянізм, що „заговорив на весь слов'янський світ в ідеології Кирило-Методіївського Братства“.

Читаючи „Книгу битія українського народу“ Миколи Костомарова і спомини Пантелеїмона Куїліша, провідних членів цього Братства, нас полонить „священний“ вияв альтруїзму братчиків, яким вони бажали служити Україні й людству, плянуючи свої завдання:

(...гетьман Свирговський ходив боронити Волошину, і не взяли козаки миси з червонцями, як їм давали за услуги, не взяли тим, що кров проливали за віру за біжніх і служили Богу, а не ідолу золотому (Стор. 168).

Муз (натхнення, етос), любов українців до пісні о. С. Ярмусь уважає феноменом психологічно-богословським. Дослідник шукає пояснення — що найбільшою мірою визначує „психе“ — натхнення — талант людини й народу? Він твердить, що Муза божественного походження, дар Божий. Але людина через занедбання цього вродженого таланту (як це є в Лукаша — героя з „Лісової Пісні“ Л. Українки), віддалилася від Бога, стала менше творчою, а те, що створила на „розмові з Богом“, підхопив народ і сприйняв як свою творчість (фольклор), і перетворив у традицію. Так творчість Т. Шевченка, стала народною. Тому Муза виявляється конкретними рисами того народу, з яким пов'язана. У кожного вона відмінна. Нема універсальної музи, як нема світової мови, нема інтерна-

ціональної культури. Муза в найбільшій мірі заважує на вартості людини, бо вона підносить її гідність, а коли людина постійно дбає про божественне обдарування, єднаючись з Богом, це підносить її до святощі, душа її ушляхетнюється.

Муза — твердить автор — є центральною силою в духовості людини, цінність найвищого значення, бо має важливу роль у вихованні, впливає на моральні й естетичні риси народу, лучить людину з космосом. У XVI сторіччі професійні співаки в Україні об'єднувались у братства при церквах. У Львівському нараховують за 1597 рік 267 композицій (є подані їх автори). Микола Дилецький (1630–1690) захоплював світ своїм хоровим співом „українським багатоголоссям“. Наш релігійний спів прославили композитори Дмитро Бортнянський, Максим Березовський, Артем Ведель, та й чужинці черпали з нашої народної пісні для своєї творчості багато.

Твердить о. С. Ярмусь, що Муза сильніше єднає народ, ніж кровне споріднення, бо етнічна спільність виростає на базі емоційної духової співзвучності, на спорідненні почувань, переконань, уподобань, настроїв — сильних об'єднуючих чинників.

З музою наш дослідник в'яже надії на поборення духової кризи, в якій опинилися ми в діяспорі. Пастки відродження він бачить у феномені культуралізму. Він виявляється у глибокому, мабуть, підсвідомому захопленні нашої молоді національною культурою, і то саме тими її формами, які діють на почування. Молодь не досліджує її вартостей, але спонтанно і живцем відтворює звичаї, обряди, переживає їх в особистому досвіді. Серед неї поширені ансамблі бандуристів, групи любителів народних танків, співочі ансамблі.

Молодь, якщо добре підготована до зустрічі з Україною, під час поїздок туди знаходить глибокий контакт із скарбами її культури, з природою, з населенням. На жаль батьки не дбають достатньо про плекання традицій і звичаїв у своїх домах, мало присвячують уваги дітям, молоді, не передають мови, не плекають замилування до українського друкованого слова, любові до книжки. Наша молодь останніми роками щораз менше співає і щораз рідше буває в церкві. Вона не виконує релігійних практик, не збагачує своєї віри відповідною релігійною лектурою, ні самозаглибленням і розмовами із старшими про свої духові потреби. У творі о. С. Ярмуся подані головні причини такого стану:

- бракує в родинах відповідної духової атмосфери,
- нема релігійного виховання в державних школах (тут нема ніякого виховання),
- мода на особисті погляди в релігійних справах,
- наш патріотизм виявляється часто у хворобливому партійному засліпленні, що веде до затрати здорового глузду,
- ми загубили почуття правильної оцінки вар-

тостей, замість плекати живого українського духа в молоді, ми наприклад організуємо надто багато музеїв, — снобізм старших паралізує духове життя.

Зваживши думки автора „Духовість українського народу“, зокрема розділу про Музу як феномен психологічно-богословський, етно-психологічний і релігійно-духовий, що свідчить про велике обдарування нашого народу, нам, у підготовці до святкування 1000-річчя Хрещення України слід звернути особливу увагу на охоплення молоді й дітвори церковним життям: відвідування Богослужень, співання у церковних хорах, активна участь у різного роду формах підготовувань до цього ювілею, дістя нагоду співати, вживати українську мову, грati на бандурах, виводити танки, малювати декорації тощо.

Особлива вартість такої риси нашої духовости як Муза — обдарування від Бога, — в тому, що вона завжди творча, завжди виявлялась у таких формах, як прадавні голосіння, думи, у величезній пісенній творчості, яка прокладала і прокладатиме шлях нам до душі людства.

З СВІТУ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ

НАГОРОДА НОБЕЛЯ В АФРИКУ

Першим африканським лавреатом Нобелівської нагороди з літератури є нігерієць Воле Сойінка. Вроцісте вручення йому широковідомого в світі літературного відзначення відбулося 10-го грудня 1986 року в столиці Швеції Стокгольмі.

Воле Сойінка народжений 13-го липня 1934 р. в Західній Нігерії, яка до 1960 р. була колонією Англії. Він студіював у Лідському університеті (Англія), був драматургом при королівському придворному театрі в Лондоні. 1985 р. В. Сойінку на два роки покликано до Парижу на пост директора заоснованого ЮНЕСКО Інтернаціонального театрального інституту.

Цікава деталь: під керівництвом Сойінки інтернаціональний театральний інститут потрапив під обстріл західної демократичної громадськості, а культурних діячів зокрема. Річ у тім, що в Балтіморі (США) в червні 1986 р. відбувався міжнародній драматичний фестиваль. Англійський національний театр у свою програму на тому фестивалі включив класичну соціально-політичну сатириказку Джорджа Орвелла „Колгосп тварин“. Але Москва гостро запротестувала проти включення в програму фестивалю в Балтіморі з цього твору Орвелла. Кремлівські можновладці через своїх агентів натиснули на В. Сойінку і він наказав керівників фестивалю Едвардові Гамблетонові „Колгосп тварин“ викреслити з програми. Так

Воле Сойінка на світовому форумі став цензором.

По поверненні в 1960 р. до Нігерії, Воле Сойінка провадив педагогічну діяльність у декількох університетах і створив був національний театр „Орісім“. Та в 1967-1969 рр. Сойінка був політичним в'язнем за, нібито, конспірацію з повстанцями в Біяфрі. Правдоподібніше, його запроторили у в'язницю за його гострий виступ проти корупції політичної еліти на його батьківщині. З того дворічного ув'язнення в нього постав щоденник під назвою „Ця людина мертвa“. Від 1975 р. Сойінка є професором порівняльної літератури в місті Іфе.

Крім згаданого щоденника ще є такі відоміші твори В. Сойінки (беру з німецької мови): „Час беззаконня“, „Аке — африканське дитинство“, „Коментатори“, „Люди болот“, „Лев та перлина“, збірка поезій „Ідандр“. В загальному ж Сойінка нараховує яких з двадцять своїх п'ес, є в нього поеми, новелі, есеї... Від вересня 1986 р. Воле Сойінка є членом американської Академії мистецтв і літератури.

На Заході вже ввійшло в правило, що як лавреат Нобелівської нагороди, так уже і бестселлер. І все ж таки, як ми вже зазначили, чому твори Воле Сойінки „неходові“ поза англомовними країнами та його батьківщиною.

Ніби перегукуючись із Нобелівською нагорою з літератури, ізраїльтяни надали „Єрусалимську нагорду“ — 1987 р. 46-річному південноафриканському письменникові Джонові М. Коїтці. Лавреат „Єрусалимської нагороди“ більш, якого вважають противником політики „апартайду“. Джонові Коїтці вручать літературну нагороду на Єрусалимському книжковому ярмарку в квітні 1987 року.

„Єрусалимська нагорода“ уділюється кожних два роки.

ХОРЕОГРАФ ІЗ КИЄВА

Сергій Ліфар помер на 81-му році в Льозанні (Швейцарія) після довгої тяжкої хвороби пістряка. Ліфар — відомий танцюрист і хореограф, хоча критики закидали йому одностронній французько-неокласицистичний хореографічний стиль.

Народився Сергій Ліфар 2-го квітня 1905 р. в Києві. В 1923 р. Бронислава Хомівна Нижинська виписала з Києва трьох своїх учнів: Сергія Ліфаря, Євгена Лапицького й Сергія Унгера, які добровільно залишили Україну та поступили в „Руський балет Сергія Дягільова“. Після смерті Дягільова Ліфар 1929 р. став балетмайстром і першим солістом Національного театру де л'Опера в Парижі. Поряд із цим Ліфар працював як дорадник при французькій Академії для балету і танцю та керував хореографічним інститутом опери.

Після Другої Світової війни Сергія Ліфаря звільнили з праці в опері й зrekлися його в Академії для балету та танцю, бо Ліфар під час німецької окупації Франції з „Балетом з Монте Карло“ (складався виключно з росіян-емігрантів) виступав

у вроčистих спектаклях.

У 1947 р. Сергій Ліфар заснував Інтернаціональний хореографічний інститут і в 1957 р. „Університет де Дансе“ в Парижі. Він уклав 20 книжок. У загальному ж С. Ліфар карбував у Франції культурне життя десятиріччями, але під кінець виїхав із Франції, бо почував себе тут недостатньо визнаним балетмайстром і хореографом. „Мої учні, — скажився він, одержали ордени почесного легіону багато раніше, ніж я.“ І від 1981 р. Сергій Ліфар із його супутницею життя шведською графинею Лілляною Алєфельд жив в одному з готелів на Женевському озері в Швейцарії.

Якщо українські дослідники глибше поцікавляться життям та діяльністю киянина С. Ліфаря, вони можуть звернутися до історичного музею в Льозанні, бо в лютому 1986 р. мистець передав містові Льозанна свій приватний архів, в якому, округлено, є 700 праць, плякатів, програм і сценічних скіців.

НІМЕЦЬКИЙ ВЧЕНИЙ З ХАРКОВА

Моя дочка цікавилася фресками Гіотто ді Бонд'оне (1266-1337 рр.) у Фльоренції й вони дуже її зворушують. Та аж оце тепер вдалося їй придбати, купити видання Теодора Гетцера „Гіотто — основа сучасного мистецтва“. А при цьому ми зробили „відкриття“...

Теодор Гетцер народився 16-го липня 1890 р. в Харкові. Він студіював історію мистецтва, археологію і філософію. По першій світовій війні Т. Гетцер працював викладачем мистецтва, а від 1935 р. він професор у Ляйпцигському університеті. Теодор Гетцер мав хворе серце і помер 27-го грудня 1946 р. недалеко від теперішнього нашого замешкання — в Юберлінгені на Боденському озері.

Гетцер почав свою працю в галузі італійського мистецтва і його вчитель фр. Рінтелен вселив Гетцереві зацікавлення Гіоттом. З того часу Гіотто і історія європейської картини Гетцереві стали головною темою у його праці.

Німецьке мистецтво ж та його зв'язок з Італією поширене Гетцерем зокрема у книзі „Німецькі елементи в італійському малярстві XVI-го століття“. Рубенс і Рембрандт захоплювали Гетцера як великі майстри європейської картини.

З-під Гетцерового пера також появилися праці про архітектуру в зв'язку з співвідношенням між мистецтвами. Скрізь у Гетцеревому мисленні — проблеми античного мистецтва, що часто просякає в європейській розвиток, пов'язані з сучасними труднощами в мистецтві.

Чи мав які погляди Теодор Гетцер на архітектуру України, або малярство. — наразі нам не вдається встановити. Тож залишимо це питання на розгляд українських мистців та мистецтвознавців.

А. Глинін

Д-Р ЯРОСЛАВ ЛОПАТИНСЬКИЙ

В 50-ліття його смерти

Д-р Ярослав Лопатинський народився 19 серпня 1871 р. в Долині, Івано-Франківської області, в сім'ї українського священика. До гімназії ходив у Львові, а в роках 1893-1900 вчився на медичному факультеті Віденського університету. З музикою був він зв'язаний з дитячих літ; під час гімназійних часів брав лекції фортепіано в учительки Л. Саевич, а в роках медичних студій його педагогом по фортепіано і композиції був знаний піяніст і композитор С. М. Майкапар.

Перебуваючи у Відні, Ярослав Лопатинський скомпонував цілий ряд фортепіанових та декілька оркестрових творів, які базувалися на українському пісенному фольклорі, і які дістали похвальні оцінки тодішніх віденських музичних критиків.

Під час Першої світової війни був він лікарем у війську, а потім був ув'язнений і вивезений на Наддніпрянщину (1918-23), де написав оперу „Казка скель“, в якій відбив тодішні свої переживання. Повернувшись до Галичини, відкрив свою лікарську практику в Гологорах, Золочівського повіту, де зачував хор, підготував концерти, присвячені Тарасові Шевченкові й Іванові Франкові і взагалі всю свою творчість присвятив українській музиці.

Він написав близько 100 романсів та декілька опер, з яких одна „Еней на мандрівці“ була поставлена в Коломії в 1906 р. Десятки його сольоспівів, напр., „Горить мое серце“, „Сам на березі лежу“ та інші були видані друком. Крім цього знані твори для хору (напр., „Вставай Україно“) з оркестрою чи мініатури для фортепіана і скрипки — все це спадщина його душі і серця.

Помер д-р Ярослав Лопатинський 12 січня 1936 р. в Загальному шпиталі у Львові.

Д-р Павло Пундій

Ця коротка згадка д-ра П. Пундія про моого першого лікаря прийшла до редакції, на жаль, з великим запізненням.

М. Дальний

ВАЖЛИВА ЗАЯВА КАРДИНАЛА КАСАРОЛІ

Згідно з повідомленням „Української думки“, державний секретар Ватикану кардинал Августин Касаролі заявив після своєї офіційної візити в Греції, що найбільшими перешкодами і проблемами для зближення між римо-католицькою Церквою і православними Церквами є сьогодні східні католицькі Церкви та настирливість (прозелітизм) католиків у навертанні православних на свою віру.

Ця заява ватиканського достойника видається особливо важлива для провідників Української Католицької Церкви, зокрема напередодні 1000-ліття хрещення Русі-України.

ГУМОР І САТИРА

Клавдія ФОЛЬЦ

ВАЖЛИВЕ ЖІНОЧЕ ЗАСІДАННЯ

(Гумореска)

У прицерковній залі зібралось декілька жінок. Секретарка виймає з течки зошит та олівець, готується писати протокол. Голова відкриває засідання:

— І так, пані, відкриваю наше чергове засідання. У сьогоднішній програмі маємо обговорити важливу справу, а саме: виставка української ноші та ручних виробів (вишивки, кераміка тощо) у „шоппінг центрі“.

— Та чекайте, — гукнула Ганна, — Марії ж немає.

— Ну то що ж що немає? Не будемо ж ми на одну Марію чекати. Може вона знову не прийде?

— А може... Може її чоловік знову запив... Ото ще в неї біда, а не чоловік.

— А я свого так зразу відучила!

— А хіба твій пив?

— А як же! Після кожних зборів чи нарад, його додому привозили, бо сам уже й іхати не міг. П'яний, як зюза! Доки шклянки не торкнеться то й байдуже, а як торкнуся — то не знає міри. Думала я, думала, що маю робити? Та пригадала стару бабусину пораду: коли, каже, чоловік напивається так, що й себе не пам'ятає, то візьми качалку, загорни в рушник, щоб синців не було, опережи його отію качалкою разів з десять по м'якому містечку, а тоді ще й влив в рот 2-3 ложки рицинової олії і, після трьох-четирьох отаких процедур, пияцтво як рукою зніме. А ранком будь солоденька та миленька до нього, ніби ти нічого й не робила.

— І ти це робила? І помогло??

— А як же! Проснетесь він ранком, голова болить, у шлунку марудить, тут би лежати і не рухатись, але ж рицинка жене вставати, та ще й сидіти боліво.

— Ха-ха-ха, — реготали, на весь голос, жінки.

— І не здогадувався що це твоя робота?

— Та де там! Я його ще й пожалію і кави в ліжко подам. То він вирішив, що це його організм не сприймає алькоголю. І покинув пити.

— Розумний бабусин рецепт!

— Еге ж, старі люди не дурні, та тільки, на жаль, молодь їх не хоче слухати.

В цей час рвучко відчинились двері і вскочила захекана Марія, несучи щось загорнуте в серветку.

— Вибачте, пані, що спізнилася — пиріг не був готовий! Скоріше наставляйте каву!

Зразу ж усі кинулись у кухню. Загурчав електричний чайник, задзвенів посуд і за 5 хвилин всі заважто „молотили“ Маріїн пиріг, вихвалаючи її

хист до печива:

— Ой, Марія, ну ти ж і майстер, що до пирогів. Такі смачні та пахучі.

— А я так люблю печиво, що страх. І ніколи не можу собі в ньому відмовити. І вже так мене розперло, що не в одну сукню не влажу. Мушу, обов'язково мушу, іти на дієту.

— Гляди, щоб і тобі ота дієта не вилізла боком, як Оксані. Це, голівудська дієта. Цілий місяць їла „пайнепелси“ і зруйнувала собі нирки, а тепер мусить іти у шпиталь.

— О! Слухайте! Чи ви чули, що наша найстарша членка у шпиталі! Якось „лономовером“ поранила собі ногу. Треба б її відвідати та щось понести.

— Сама й винна! Коли б мала нашу невістку, то й не була б у шпиталі. А від чужинки помочі не чекай. Сичить, як гадина.

— Та при чому тут чужинка?! Вона ж ввесь час працює. А от, коли б ти мала такого чоловіка-ледаря, то й ти б засичала, як гадина.

— Не люблю коли говорять дурне про те, чого не знають. А я їх знаю ще від тоді коли старий помер, а хлопцеві тоді було років 11-12, то мати молилася на нього, як на ікону. Було мусі не дасть на нього сісти. Ні до чого в дитинстві не привчала та й викохала лоботряса — „долблаждера“. „Хай, — каже він, дурні працюють, а мені на цигарки та пиво вистачає“. От мати та чужинка і тягнуть хомута.

— А чого він не одружився з Наталкою, вони ж довго ходили?

— А того, що Наталка не дурна, добре його розпізнала та й кинула, а знайшла собі грека з крамницю, та й літає тепер щороку на Гавай, на „голідей“.

— От людям везе, а тут як не те, так се, а все кінці до купи не сходяться.

— А ти он звернися до Олени, то вона тебе навчитъ, як відлучити чоловіка від горілки, та позбутися лиха.

— Слухай, Марія,— нарешті знов заговорила голова, — я маю пропозицію посылати тебе у другі відділи, продемонструвати твій талант до печива. От і заповнимо точку в річній програмі: „Зв'язок з народом“...

— Та дайте спокій. Хочете щоб мене Катрія докторова зі світу зжила? Та ж вона в централі над куховарством цар і Бог. Куди вже там мені з нею цьорпатись. Ви вже придумайте щось іншого, а мене облиште.

— Та й то правда. Останнім часом до пані докторової і не приступи. Така гонорова стала.

— А з якої ж причини? Здається немає чим гордитися. Донці он уже за 30 перевалює, а про веділля ані гур-гур.

— Та ота ж донька дісталася високу посаду і категорично заявила, що вона жінка з кар'єрою і не збирається якомусь лапсердакові смердючі шкарпетки прати, тобто, одружуватись.

— А що вона старою дівою буде, чи що?

— О, ні, вона й на це відповідь знайшла. Каже:

„Старою я натурально буду, як і всі, а от дівою не залишусь, ні в якому разі. Це старомодньо, а я жінка прогресивна“.

Знов вибухнув регіт.

— От тобі й маєш! Ох-ох-ох, як важко тепер молдь виховувати. Не мають ні стиду ні сорому. Ще не навчились як слід носа витерти, а вже „бой-френдів“ заводять.

Знову взяла слово голова:

— Між іншим, я забула сказати, що минулого тижня ця ж пані докторова, дзвонила до мене і сказала, що якесь відома українська письменниця з Америки, прислава аж 40 книжок на продаж, то щоб наш відділ теж допоміг.

— Ой, Боже,! Та хто ж їх купуватиме?! Тут своїх ніяк не порозпихаєш, а вони ще й з Америки щлють!

— I то правда. Ми ось відновили випуск жіночого журналу, лише 400 примірників, і ухвалили продавати по 2 доларя, бо дешевше не оплачується, так і ті важко продати. Кожна каже що я за долар та 10 центів куплю „Вуменс віклі“, або „Вуменс дей“, так то ж товстий журнал, та з гарними кольоровими картинками, а ваш що?... З року в рік на тому ж самому товчеться.

— А я гадаю так, і нашо ото писати, коли ніхто не читає! Сьогодні всі помішані на „відео“. Кого не зустрінь, то перше питаютъ: „А ви вже маєте „відео“?

Ніби-то мало дрантя у телевізії.

— Та чого таке говорити... Підтримувати треба і своїх і закордонних. Не мусимо губити свої таланти і свою мову...

— Ну то візьмемо 5 книжок, та заплатимо з наших союзівських фондів, та може сестрицтво церковне допоможе, або громада. А книжки поставимо у церковну шафку, хай там стоять, бо всеодно усіх не розпродамо...

— До речі, розпродамо! Чи ви знаєте що завтра у „Волтонсі“, великий річний випродаж починається??

— Невже? Завтра?! Так не засиджуймось тут довго, щоб завтра раненько там бути.

— Та й так уже по десятій. Прибирајмо, сестри, посуд.

— Та чекайте, чекайте, засідання ще не скінчилось! А як же з виставкою??!

— А що з виставкою?! Знесемо сорочки, рушники, писанки, от і все. Це ж нам не новина. Кожного ж року це робимо, так що досвід маємо!

— Тушіть світло! Запирайте двері та й на добрачі!

— На добранич! Побачимось завтра у „Волтонсі“!

— Гарно пройшло засідання сьогодні! Так все докладно обговорили! Правда!

ФІНАНСОВИЙ ГЕНІЙ

—Хто такий є фінансовий геній? — запитує синок батька.

— Це такий чоловік, що заробляє більше, ніж його жінка може витратити.

ЛІСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

ДЕ НАША НАЦІОНАЛЬНА ГОРДІСТЬ?

У жовтневому числі **Нових Днів** знову з'явилася нотатка про заходи перед ізраїльськими чинниками, цим разом самим п. Я. Сусленським, але не інакше як на домагання певних українських кіл, у справі визнання тими чинниками митрополита Шептицького праведником. І ніхто досі не задумався, чи самому митрополитові потрібне те визнання, чи воно щось варте для нього й для нас чи хотів би він щоб ми, як жебраки, клянчили в пихатих чужинців визнання не-оспірних заслуг його перед людством.

Я певний, що він такої „чести“ не хотів би.

Рятуючи загрожених смертю, митрополит тільки виконував обов'язок християнина, що, згідно з науковою Христа „повинен вважати за свого близького кожну людину, хто б вона не була, з якого б народу не походила, якої б віри не була вона.“ (Причта про милосердного самарянина.)

Він поступив би так само якби то були палестинці, сирійці, німці, чи росіяни переслідувані жахливим терором. І якщо б серед тих переслідуваних були й большевицькі агенти, або комісари, то й їх би він не видав на вірну смерть. Чи то добре, чи зло — тут не місце судити.

Чи прийшло б комусь з нас у голову благати Політbüro К.П.С.С., щоб за врятування їхніх людей митрополита Шептицького визнали героем Советського Союзу?

Не можу твердити, що серед врятованих були й большевицькі агенти, хоч така можливість не виключена, але, що серед ізраїльських авторитетних чинників сьогодні не бракує вчораших советських комісарів, енкаведистів, прокурорів та різних катів українського народу, в тому сумніву я не маю. То ж бо вони навчають у всіх ізраїльських школах їхніх дітей сатанинської ненависті до українства! А ми, затративши почуття гідності й совісти, уклякаємо перед нашими гонителями, та просимо в них ласки для нашого Великого митрополита.

Большевики, особливо жидівського походження, винищували й виморювали нас мільйонами, починаючи з провідної верстви народу, щоб решту доконати без спротиву; фашисти нас мордували за підозріння в прокомууністичних діях та за врятування жидів; жидівські нацисти на спілку з К.Г.Б. наводять на нас жах за сфабриковану співпрацю з фашистами. А що з нами буде далі?

Чи не будуть нас завтра судити за заличення до сюністів?

Мабуть, що будуть, бо й сьогоднішні порядки не вічні! Прийде час коли американські президенти відмовляться виконувати вимоги з Єрусалиму і все обернеться договором дном! І кого б не накрили, а наші голови злітатимуть! Бо ми беззахисні і надаємося будь-кому за козлів відпущення. То ж не лізмо хоч самі в петлю! А головне — не впихаймо в ту петлю наших визначних людей!

Хоч я не католик, але мене палить сором за таке блузніство.

Ф. Миколаєнко, Австралія.

ТОРОНТСЬКИЙ НЕ ТОРОНТОНСЬКИЙ

Пересилаю чека на передплату журналу, а також на „Набой для розстрілу“ — Гелія Снегірьова...

При нагоді хочу дещо сказати про наш журнал. Пишу наш, бо передплачую і читаю його з 1952 р. Люблю його за зміст і мову, за його красоту в оформленні і підборі матеріялу.

Та все ж у ньому є трохи друкарських, а то й граматичних помилок. Ось кілька прикладів тільки з журналу за грудень 1986 р. (далі названо десять помилок, до яких ми могли б, на жаль, додати ще з шістдесят. — Ред.

Є й непотрібні коми, або не там, де вони потрібні. Найбільше кинулося в очі „Видавництво Торонтонського університету“. Прикметник **торонто-ського** вжито чотири рази і торонтонський — раз. Постає питання: Де видано „монументальний каталог“? У місті Торонто чи в Торонтоні?..

Прикметники, що показують принадлежність до якогось міста утворюються за допомогою суфікса -ськ-, як то Київ — київський, Одеса — одеський, місто — міський, Гамільтон — гамільтонський, Торонто — **торонтський** або торонський (як міський), бо Торонто відмінюється так, як **місто** або **ніяк**.

В кожному випадку, не можна вживати торонтонський, бо це змінює назву міста. Ніде немає міста Торонтон...

І. Юрченко

Шановний Пане Юрченко!

Знаю, що немає Торонтону й торонтонського, а має бути Торонто і торонтський. Можливо, що Ваш лист переконає в цьому й наших мовників з Торонтської катедри українознавства й наших та інших складачів. Робимо все, що в наших силах, щоб кількість „друкарських чортіків“ у „Нових Днях“ зменшилась, а то й взагалі щоб вони зникли. Надіємось на успіх.

М. Дальний

КОРОТКО ПРО „НОВІ ДНІ“

Дорогі наші невтомні працівники такого цінного журналу, який я зберігаю від початку його виходу в світ! Є в ньому що почитати, хоч я маю мало часу, бо вже почав толпати 87-ий рік і очі погано бачать, і руки погано пишуть, але читати хочеться... Висилаю передплату на наступний рік і 12 дол. на пресовий фонд...

О. Шкrebець, Чікаго

***

...Пересилаю Вам чек на суму 50.00 дол. на передплату журналу „Нові Дні“, а решту на пресовий

фонд. Бажано, щоб час від часу подавати на сторінках „Нових Днів“ трохи з гумору і сатири, а також більше листів до редакції...

В. Матвієнко, Лясал

Вельмишановний п. редакторе!

Висилаю чека в сумі 30-ти дол. на передплату і пре-совий фонд. Ваш журнал читаю з захопленням. В ньому виявляється багатство та високий рівень культури мови, духовні цінності. Високий рівень духовного життя можливий лише за умов розвитку мови. Лише людина, яка по-справжньому любить свій край, свою мову, може бути патріотом у повному розумінні цього слова.

Вивчаймо рідну мову! Любім її! Відомий славіст І. Срезневський про українську мову, писав що вона — „одна з найбагатших мов слов'янських, що „вона навряд чи потутиться перед, напр., богемською (чеською) багатством слів і виразів, польською — мальовничістю, сербською — приємністю, що „ця мова поетична, музикальна, мальовнича“. Ось що пише один з поетів про рідну мову:

Ой, яка чудова українська мова!
Де береться все це, звідкіля і як?
Є в ній ліс-лісочок, пуща, гай, діброва,
Бір, перелісок, чорноліс. Є ще й байрак.

Бажаю Вам міцного здоров'я і витривалості у Вашій благородній праці.

Iv. Самоха.

***

Шановний п. Дальний!

...Перечитуючи „Нові Дні“ від обкладинки до обкладинки, дякую Вам і працівникам при друкові журнала за цінний, цікавий журнал.

Де береться у Вас сила, і терпіння?! Задумуюся над майбутнім журнала — чи знайдеться хтось із молодих, хто б так віддано присвятився праці, як робите це Ви.

Дай Боже Вам здоров'я на довгі роки...

Ніна Кузьменко, Лондон

Шановна п. Кузьменко!

Дякую за добре слово. Про майбутнє журналу во-лію не думати і це, мабуть, дає мені силу, „час“ і тер-піння“. Та ще моя терпелива дружина.

M. Дальний

Заохочуємо всіх читачів писати листи до ре-дакції на всі порушені в журналі теми і взагалі на актуальні теми. Але просимо писати ви-разно й коротко, по змозі на машинці, через ря-док. — Ред.

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ФЕДОТ МИХАЙЛОВИЧ ГОЛОВАШ

(Ст. Кетеринс, Онт.)

Ще одна свіжа могила... Іще один син української землі ліг на вічний спочинок в землю канадську...

Покійний був українським патріотом, як також великим патріотом своєї Української Православної Церкви.

Народився він 12-го серпня 1892-го року в центрі України, на славній і мальовничій Полтавщині (с. Морозівка-Дмитрівка). Та недовго прийшлося йому пожити серед квітучих садів рідної Полтавщини: в 20-ть років був покликаний до царського війська (2-го Гвардійського полку). Був на фронті в час війни Росії із Австрією, і повернувшись на свою Полтавщину раненим.

В 1920-м році одружився із Наталкою Бондаренко. Бог нагородив їх чотирма синами. В час розкуркульень та великого штучного голоду в 1930-33 роках виїхав разом із братом на Донбас, а повернувшись два роки пізніше знайшов родину, але в часі його перебування в Донбасі один із синів помер. Він став на працю в колгоспі машиністом, і працював там до початку 2-ої Світової війни. В часі війни, з родиною очутився на праці в Німеччині, а в 1945-му році, після закінчення війни, був в таборі № 25 в Галендорфі. Тут він разом із іншими взявся до будови церкви, в якій потім прислужував у вівтарі і був церковним старостою.

В 1951-м році упокоїлась його дружина Наталка, і того ж року він із трьома синами виїхав до Канади, де остаточно осів у Ст. Кетеринс, Онт. Тут відразу ж родина стає членами Православної Парафії Св. Юрія, і Федот Михайлович став старшим братчиком та вівтарним прислужником. Віддано і ревно виконував свої обов'язки 35-ть років, аж до часу занепаду здоров'я, в 1981 році, коли на 88-му році життя він мав перший серцевий удар, після чого перебував у „нур-сінг гом“.

Славної пам'яті Федот Михайлович Головаш упокоївся в Бозі 23-го грудня 1986-го року, проживши 94 роки. Панаходу та похоронні відправи доконав парох

о. Григорій Мельник, при співі церковного хору під диригентурою Олекси Мельничука, та при великій кількості людей, які прибули віддати покійному останню пошану за його велику і віддану працю для Церкви, про що і говорив о. Григорій в часі похоронної відправи. Покійний був нагороджений Архієрейською, а пізніше також Митрополичною грамотами, а також отримав Стихар, посвячений митрополитом Михаїлом (в тому Стихарі, згідно з заповітом, покійного похоронено). В останню путь — на цвинтар „Вікторія Лавн“ покійного проводжала довга валка авт, де після похоронного чину хор та присутні заспівали жалобну пісню „Чуєш, брате мій...“

Під час поминальної трапези в парафіяльній залі був господарем п. Федір Мартинюк. Було багато промовців, які складали співчуття жалю родині покійного: від парафії св. Юрія — заступник голови п. І. Гайдук; від жіночого т-ва пані Н. Андрусів; син — Михайло Головаш — переповів життєвий шлях покійного батька; від приятелів говорив п. А. Попільнюк; від гуртка „Калина“ — п. А. Ліщина, від ТУС та від Ордену св. Андрея п. В. Дем'яненко; від церковного хору — п. О. Мельничук; від УНО п. М. Боровський; від Укр. Чорноморського Дому — п. А. Бережук; від родини покійного говорив син Григорій.

Один із промовців висловився про покійного так: „Від нас відійшла велика людина... упав великий дуб... але завжди дуб пускає свої паростки...“

Так само і покійний залишив по собі двох синів-„дубів“: старший син Михайло є вже впродовж 12-ть років головою Церковної Громади Св. Юрія в Ст. Кетерінс та разом із своєю дружиною Лідою віддано й невтомно працюють для добра Церкви; а також, молодаший син покійного — Григорій, є активним в церковно-громадськім житті; (як був і середуний син — Дмитро, що упокоївся в 1984-му році).

Завдяки родині Головашів Українська Православна Громада св. Юрія в Ст. Кетерінс виросла і розбудувалися, і сьогодні стоїть на високому рівні під кожним оглядом! Саме тому на похоронах покійного простора церква, як також простора заля були вщерть заповнені людьми. На пресовий фонд було зібрано 286 долярів, які було розділено для двох часописів та одного журналу.

Сини покійного сердечно дякували пароху, о. Григорію Мельнику, диригентові хору і хористам, жіночій організації за приготувлення страв, та всім присутнім за такий величавий похорон їхнього улюблених Батька, а старший син, Михайло (голова громади) прочитав вірша, якого він склав у пам'ять Батька: „...Дорогий, улюбленій наш Батьку.

Ми всі тужим, бо Тебе нам жалко...

У грізну хвилину і лиху годину,

Ти мусів лишити рідну Україну...

І не міг Ти, Батьку, там свій вік проживати, —
Тепер ліг в чужую землю навік спочивати...

Нехай Тобі сниться Україна-Ненька,

а земля канадська хай буде легенька...“

Поминальну трапезу закінчено молитвою та співом „Вічна пам'ять“

В. Хлівняк.

Засмученій родині бл. п. Федота Михайлова

вича Головаша висловлюємо наше глибоке співчуття, а всім, що жертвували на пресовий фонд щиро дякуємо.

Видавництво „Нові Дні“.

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „НОВИХ ДНІВ“ В МІСЯЦІ БЕРЕЗНІ:

КАНАДА

Яцик Петро, Торонто	\$500.00
Байрачна А., Торонто (з похорону мужа, сл. п. Івана)	\$102.00
Хлівняк В., Ст. Кетерінс (з похорону сл. п. Федота М. Головаша)	\$95.00
Матвієнко Т., Торонто	\$30.00
Василенко Р., Оттава	\$30.00
Рудевська Є., Саскатун	\$30.00
Носовенко О., Ошава	\$25.00
Дикий В., Денфілд	\$20.00
Наливайко, Н., Гамільтон	\$20.00
Гошуляк О., Торонто	\$20.00
Притула С., Стоней Крік	\$20.00
Вовкодав О., Едмонтон	\$15.00
Ліщина Л., Торонто	\$10.00
Федоренко С., Торонто	\$10.00
Доброліж В., Едмонтон	\$10.00
Волох О., Оттава	\$10.00
Петренко П., Дунвіл	\$10.00
Пилипенко В., Вінніпег	\$10.00
Макимлюк А., Оро Ст.	\$10.00
Дорковський Л., Вестон	\$10.00
Базюк В., Едмонтон	\$10.00
Ліст А., Віндзор	\$10.00
Венгринович Е., Торонто	\$10.00
Мацьків Т., Торонто	\$5.00
Даценко І., Торонто	\$5.00
Перекліта М., Торонто	\$5.00
Романик Д., Давнісвю	\$5.00
Держко С. др., Саскатун	\$5.00
Хряків А., Торонто	\$5.00
Шумук І., Вернон	\$5.00
Вовкодав К., Торонто	\$5.00
Крохмаль І., Ошава	\$5.00
Кузьменко Н., Лондон	\$5.00
Безбах М., Кіченер	\$5.00
Мухін І., Вінніпег	\$5.00
Стрілецька М., Монреал	\$5.00
Тертишник В., Монреал	\$5.00
Ткаченко А., Летбрідж	\$5.00
Турченюк І., Роземонт	\$5.00

США

Гувер А., Сакраменто	\$32.00
Булавицький О., Міннеаполіс	\$32.00
Андріє Дада, Бруклін в пам'ять мужа сл. п. Миколи Павловича	\$32.00
Гаврющенко С., Парсіпани в річницю смерти батька	
Івана Марковича Васильця	\$25.00

12/31/87
Mr E Litwinow
48 Yorkview Dr
Etobicoke ON
M8Z 2E9

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
if not delivered please return to:
NOWI DNI
P.O. Box 130, Etobicoke, Ont.
Canada M9C 4V2

Лисий Олександра, Гопкінс
М. Чишкала, Нью Йорк
Константин Марія, Воррен
в пам'ять брата сл. п. Олега Бабяка
Китаста Г., Сан Дієго
Самоха І., Парма
Пашенко М., Денвер
Ростун В., Чікаго
Заславець Г. д-р, Бруклін
Форманюк П., Лос Анджелес
Андріянов Н., Саратога
Буряківець Ю., Флашінг
Д. Корнієнко, Сомерсет
Повстенко Анаст., Сілвер Спрінг
Кулицький Т. О., Ст. Пете. Біч
Хмір Г., Дедгем
Боб'як Р., Напанок
Никорович А., Мелроз Парк
Меркело А., Купертіно
Кармелюк А., Туонга
Бондаренко Г., Філадельфія
Чудовська В., Ветерсфілд
Гурський П., Челгентан
Шерома Марія, Зі Кліф
Дем'янович Марія, Сомерсет
Шевченко І., Сіятел
Колдун М., Клівленд
Надрага В., Сілвер Спрінг
Андріюк І. о., Амгерст
Гордієнко Н., Філадельфія
Лінинський М., Йонгстен
Гришко В., Голівуд
Попович В., Клівленд
Кондратюк Ольга, Росліндейл
Петрончак І., Вінстед
Гаєвська В., Лос Анджелес

ЗАОКЕАНСЬКІ КРАЇНИ

Багряна Галина, Німеччина
Рибіцький А., Австралія
Бабій І., Австралія
Кульчицький П., Австралія
Данильченко Д., Австралія
Когут Н., Австралія
Собчинський О., Німеччина
Бондарук П., Англія
Клімницький В., Англія
Лосница Д., Англія

\$22.00
\$20.00
\$20.00
\$18.00
\$12.00
\$12.00
\$12.00
\$12.00
\$7.00
\$7.00
\$12.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$7.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
\$2.00
австрал.\$30.00
австрал.\$26.00
австрал.\$20.00
австрал.\$16.00
австрал.\$15.00
австрал.\$5.00
ф.ст.5.00
ф.ст.4.00
ф.ст.4.00

Щире спасибі всім за пожертві на домомого Видавництву: зокрема сердечно дякуємо нашому меценатові п. Ящику Петрові за таку значну підтримку „Новим Дням“.

Редакція і адміністрація.

ЦІКАВА ВСЯЧИНА

- Риба-лев володіє гіпнозою. Забачивши жертву, хижак розпускає зябри, розкриває беззубу пащу і, створивши в такий спосіб течію, підтягує жертву до себе.
- Лінняючи, пінгвін губить відразу усе пір'я. Доки воно відростає (а це триває два тижні), він голодає.

У ВИДАВНИЦТВІ „НОВІ ДНІ“ МОЖНА КУПИТИ ТАКІ КНИЖКИ:

Iван Бережний, УКРАЇНСЬКА МОВА (початкова граматика ч. 1)	\$3.50
Дмитро Кислиця, ГРАМАТИКА ч. 1 (фонетика і морфологія)	5.00
Дмитро Кислиця, ГРАМАТИКА ч. 2 (синтакса)	5.00
Т. Шевченко, ВИБРАНІ ВІРШІ	2.00
Софія Гаєвська, TREASURES OF THE CENTURIES (англійською мовою)	5.00
Гаяля Мазуренко, СКІТ ПОЕТИВ (поезії)	4.00
Григорій Костюк, ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА (досліди, критика) з пересилкою	12.00
Володимир Винниченко, МІЖ ДВОХ СИЛ (драма на 4 дії)	2.00
Dmytro Chub, WEST OF MOSKOW (анг. мовою)	6.50
Дм. Чуб, В ЛІСАХ ПІД ВЯЗЬМОЮ	6.50
Wasyl Hryshko, THE UKRAINIAN HOLOCAUST OF 1933 (в м'якій оправі)	5.00
Гелій Снегирьов, НАБОЇ ДЛЯ РОЗСТРИЛУ (з пересилкою)	20.00
Петро Волиняк, ПОГОВОРIMO ВІДВЕРТО (з пересилкою)	12.75
Докія Гуменна, ВНУКИ СТОЛІТНЬОГО ЗАПОРОЖЦЯ (з пересилкою)	\$5.00